САМОСТІЙНА УКРАЇНА

INDEPENDENT UKRAINE

ОРГАН О. Д. В. У.

ЗМІСТ

Рік X ЛИСТОПАД, 1957 Ч. 11 (107)

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

Видає: Центральна Управа Організації Державного Відродження України

Головний Редактор — Зиновій Книш

Адреса Редакції і Адміністрації:

INDEPENDENT UKRAINE
Cooper Station P. O. Box 4
New York 3, N. Y.

Редакція застерігає собі право скорочувати рукописи. Рукописи на бажання авторів повертаються.

Передруки з «Самостійної України» дозволені тільки за поданням джерела.

Редакція застерігає собі авторське право друкованих в журналі статтей.

Редакція містить теж дискусійні матеріяли, що є висловом думки автора, а не Редакції.

Статті підписані повним іменем авторів є їх особистими думками і вони не конче мусять висловлювати думки Редакції.

Ціна одного примірника в ЗДА і Канаді — 35 центів. В Англії і Австралії — 2 шілінги. В інших державах рівновартість 35 центів в перечисленні на валюту даної держави по обов'язуючому курсі.

Передплата «Самостійної України» виносить річно:

в ЗДА і Канаді — дол. 4,

в Англії і Австралії — 24 шил.,

в інших державх рівновартість дол. 4 в перечисленні на валюту даної держави.

INDEPENDENT UKRAINE
Published monthly by the Organization for the
Rebirth of Ukraine
Cooper Station P. O. Box 4
New York 3, N. Y.
Editor in chief: Zynowy Knysh

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

Рік X ЛИСТОПАД, 1957 Ч. 11 (107)

НАШІ СПІВРОБІТНИКИ:

На цьому місці виводимо ґалерію співпрацівників «Самостійної України» — співтворців нашого світогляду і будівничих нашої політичної думки.

ПРОФ. ОЛЕКСАНДЕР НЕПРИЦЬКИЙ-ГРАНОВСЬКИЙ

Учений, поет, громадський діяч і політик — проф. Олександер Неприцький-Грановський закінчив 70 літ свого трудящого життя. Вітаючи його сердечно, не тільки як великого українського патріота і людину, що принесла честь і славу українському імені в Америці, але як довголітнього співпрацівника «Самостійної України» і члена її Редакційної Колегії, хочемо на цьому місці познайомити ближче з проф. Грановським тих наших читачів, що знають його тільки з назвища і з біжучої його громадської праці.

Син волинської землі, проф. Грановський прийшов на світ у містечку Бережцях коло Крем'янця, 4 листопада 1887 року. Діставши на місці початкову освіту, продовжував науку в сільсько-господарській школі в Білокриниці, скінчив її в 1905 році і по короткій агрономічній практиці на Луччині переїхав до Києва, де відвідував «Київський Комерційний Інститут», працюючи водночас на різних відтинках українського культурного й громадського життя, доки 1912 року не змушений був виїхати з України перед переслідуваннями царської поліції. Приїхавши до Америки і переборовши перші звичайні труднощі іміґранта, Олександер Грановський береться продовжувати свої студії і вступає до коледжу в Форт Коллінс у стейті Колорадо. Там його захопила війна, як доброволець американської армії виїжджає він в Европу і після закінчення війни залишається в Франції на студіях у Сорбонському університеті та в Інституті Пастера в Парижі до червня місяця 1919 року, коли вернувся назад до ЗДА.

По своїй спеціяльності проф. Грановський — ентомолог, знавець у науці про комахи. В тій своїй якості він найперше працює інструктором ентомології в Вісконсінському університеті й досягає в 1923 році наукового ступня майстра, а в 1925 році — доктора філософських наук. В 1930 році запрошено його на професора до Міннесотського університету і там він працював аж до кінця своєї професорської кар'єри, одначе наукової своєї праці і дальших своїх студій у ділянці ентомології не покидає професор і по сьогодні.

Як науковець, проф. Грановський належить до найбільших авторитетів у своїй спеціяльній ділянці. Написав він багато праць — у різних наукових американських журналах надруковано понад сто його нукових розвідок з ділянки ентомології і агробіології, — переводив важливі науково-практичні досліди, що з'єднали йому не тільки славу першорядної наукової сили, але і урятували американське сільське господарство перед сотнями мільйонів

шкоди. Є він членом багатьох наукових організацій і інституцій, з яких згадаємо найважніші; «Американське Товариство для Поступу Наук», «Американське Товариство Антомологів», «Американське Товариство Прикладних Ентомологів», «Вашінгтонське Ентомологічне Товариство», «Ентомологічне Товариство в Онтаріо» (Канада), «Американське Фітопатологічне Товариство», «Американське Товариство для Дослідів над Картоплею», «Вісконсінська Академія Наук», «Міннесотська Академія Наук», «Біологічний Клюб при Міннесотсько му Університеті», «Інститут Біологічних Наук», «Королівське Ентомологічне Товариство» в Лондоні. Дальше є він членом шістьох американських почесних наукових організацій; «Альфа Зета» (агрономічні науки), «Фі Сігма» (біологічні науки), «Ґамма Альфа» (дослідні праці), «Сігма Ксі) (найвища наукова відзнака), «Фі Каппа Фі» (громадські науки), Ґамма Сігма Дельта» (агрономічне об'єднання). Ім'я проф. Грановського занесене в книгу «Американські Мужі Науки», починаючи з 1926 року, «Індекс Авторитетів» — з 1942 року і в «Who is who in America» — з 1950 року.

В українському науковому світі професор Олександер Грановський займає становище Заступника Американського Відділу УВАН, є членом НТШ. В 1949 році Український Технічно-Господарський Інститут у Регенсбурзі врочисто наділив його титулом доктора агрономічних наук« гоноріс кавза».

На арену суспільної діяльности вступає Олександер Грановський ще молодим хлопцем на рідній Волині, зачитуючися в політично-революційній літературі «Революційної Української Партії» і помагаючи її кольпортувати, розмножуючи теж проклямації на гектограі в заімпровізованій друкарні в Білокриниці. Це йому коштувало втрату стипендії на науку і від тоді він, переїхавши до Києва, мусить рівночасно і вчитися і заробляти на життя.

В Києві стрічає він найвидатніших тодішніх українських діячів: Євгена Чикаленка, Михайла Грушевського, Бориса Грінченка, Людмилу Старицьку-Черняхівську, Грицька Чупринку, Олександра Олеся, Миколу Вороного й інших. Кидається в вир культурного життя й освітньої праці, належить до різних комісій, зокрема залюбки працює в етнографічно-художній, що на її чолі стояли Микола Лисенко й Олена Пчілка. Працює в київській «Просвіті» і з її рамени виїжджає з доповіддями. Не диво, що ця активність звернула на себе увагу російської поліції в Києві і що вкінці перед її репресіями мусить він виїхати в далеку Америку, куди прибув 26 березня 1913 року. Сорок п'ять років життя проф. Грановського на американському континенті — це одна велика епопея праці для свого народу з різних умовинах, на різних місцях і в різних ділянках. На окремих довших етапах своєї мандрівки по ЗДА — Нью-Йорк, Чікаґо, Ст. Пол — бачимо проф. Грановського при громадській праці, від найскромнішої до найбільш відповідальної. Найбільше труду вложив він в «Організацію Державного Відродження України», в якій був першим Головою Відділу ОДВУ з Ст. Пол, а від З'їзду ОДВУ 1936 року в Клівленд по сьогодні безперебійно займає становище Голови Центральної Управи ОДВУ. Ця Організація нерозривно зв'язана з його іменем, його відданості, організаційному хистові і тактовності в співпраці з членством завдячує вона свій ріст і розвиток. А коли настали тяжкі для неї дні в воєнних роках, коли під тиском ворожих впливів і доносів пішла нагінка на ОДВУ, проф. Грановський мужно виступив на її захист і своїми листами, меморандумами й особистими інтервенціями, нераз з риском і небезпекою для самого себе, добився до того, що американський уряд не піддався натискові неприхильних для української справи кол і ОДВУ була повністю реабілітована в американському житті.

На окрему згадку заслуговує дипломатична праця проф. Грановського, що її він започаткував ще в 1919 році в Парижі, співпрацюючи з українськими мировими делеґаціями, облегчуючи їм контакти з американськими політичними діячами і намагаючися зацікавити американські кола українською справою. Вернувшися до ЗДА, Олександер Грановський входить у склад української делеґації до Вашінґтону. Не вдалося нічого осягнути від тодішнього міністра заграничних справ Р. Лансінґа, але вдалося розбудити зацікавлення його заступника, Нормана Дейвіса, пізнішого амбасадора для спеціяльних справ за президента Рузвелта. Від тоді Олександер Грановський з кожним роком поширює і закріплює свої зв'язки з урядовими впливовими особами в Вашінґтоні і відкрив не одні двері, досі зачинені для українців. В 1939 році, напередодні другої світової війни, проф. Грановський вибрався з поїздку по Європі, відвідав важніші европейські столиці і в розмовах з чільними американськими та іншими дипломатами виконав велику інформаційну роботу в користь української справи. Відома теж його акція за правильну інформацію чужого політичного світу про Україну в часі конференції Об'єднаних Націй у Сан Франціско 1945 року.

Але, попри всю ту величезну професійно-наукову і громадсько-політичну працю проф. Грановський знаходив час і на те, щоб брати за перо. Поетична муза манила його від молодих літ. Перший його вірш був надрукований у Києві 1907 року в часописі «Рідний Край», що його видавала Олена Пчілка. Там же в Києві, працюючи в «Южнорускім Іздательстві» балтійського німця Йогансена, Олександер Грановський редаґує видання Шевченкового

«Кобзаря», але цензура не дозволила йому скінчити того видання. В київських видавництвах «Українська Хата», «Рада» й «Село», у львівському «Літературно-науковому вістнику» друкуються його поезії й оповідання. Ще в Україні зийшли друком дві перші збірки поезій Грановського — «Пелюстки надій» у 1910 і «Намистечко сліз» у 1911 році, а вже після його зиїзду до Америки надруковано там 1914 року збірку «Акорди». В 1953 році з'являється томик «Іскри віри» і 1957 року останній досі, шостий томик поезій — «Осінні узори».

Під літературним псевдонімом Ол. Авратинського поміщував Олександер Грановський свої критичні огляди художних вистав у київській «Українській Хаті», з якою найрадніше співпрацював.

Це його літературний дорібок, як поета-письменника. Як політик і громадський діяч, проф. Грановський є автором дуже багато статтей і крім того написав він кілька незвичайно цінних брошур про українську справу в англійській мові, а саме: «Проблема незалежности України» (Вашінгтон 1940), «Україна — побойовище за волю» (Ст. Пол 1944), «Необхідність вільної України для тривкого миру» (Нью-Йорк 1945). Брошура «Проблема незалежности України» була долучена до документації на конференції Рузвелта з Чорчілом у серпні 1941 року, на якій була проголошена т. зв. Атлянтійська Хартія». Так само коротку брошуру про українську справу виготовив проф. Грановський на міжнародню конференцію в Домбартон Овк, де складався статут Організації Об'єднаних Націй.

Цілої цієї величезної і многогранної наукової, письменницької і громадської та політичної праці Достойного Ювілята, професора Олександра Неприцького-Грановського, не сила охопити короткою інформаційною статтею в нашому журналі. На те треба окремої біографічної монографії і маємо надію, що вона не дасть на себе довго ждати.

А до того часу ділимося з нашими читачами і прихильниками цим коротким переглядом життя, праці й діяльности Олександра Неприцького-Грановського — великого українського патріота і чільного представника українського націоналістичного світогляду на американському континенті, бажаючи йому прожити ще довгі роки в щасті, силі і здоров'ї, на вдоволення для себе і на славу для України, якій віддав він труди цілого свого життя.

....

Д-р Юліян Вассиян

ДО ФІЛОСОФІЇ ХРИСТИЯНСТВА

Віра в засвітнє (трансцендентне буття) формує особливі риси душі. **Енергія стремління** немов видовжує промір думок — вони мають **відосередній напрям,** шлях віруючої душі прямий, як соняшний промінь, але він нескінчений, як математична лінія: транспозиція абсолютної мети в засвітнє надає особливого вигляду для тих, хто признав ту ціль за найвищу мету для себе. Цей **абсолютний телеологізм** спонукує душу до постійного напруженого піднощення вгору через самодосконалення. Де ціль лежить **назовні,** там можливий тільки ненастанний ріст вгору, понад себе, невпинне ставання. Згадати б протестантське: «Бог над нами», яку то виключність доповнює католицька формула: «Бог в нас і над нами». На ділі в католицизмі переважає перше, бо він витвір романського духа, в засаді грецького, парменідового, спокійно-соняшного, буттєвого. Де найвище має щолиш звернутися — там етика може основуватися тільки на альтруїзмі. Однак **певність,** що дана ціль може сповнитись, відтяжує постійну напруженість душі, що її не видержала б, і звідсіль погідний стан віруючої душі і, можна б сказати, фаталістична відданість (зданість) Богові; бо доступити злуки з Богом можна єдино завдяки ласці Божій; тому покора і дитяча віра в Богобатьківство. (Зразок — св. Франц).

Найповніший символ релігійного трансцендентизму в нащій історії є **вежа готичного собору —** восіблення етосу фавстівської душі. Тому на Заході, а головно в Німеччині неможлива релігія поганського культу золотого сонця.[1]/

Клясичним прикладом поганської душі — греки. Почуття самоцільности, іманентности вартостей [2]) — звідсіль тіло, спокій, ясність, сонце. [3]) Цей тип душі життєвої автаркійности є безперспективний, екзистенціональний, натуралістичний, зате він якийсь закінчений, зрівноважений, гармонійний, бо самоцільний, доосередній. Тому таке розуміння форми в греків, такий гін до статики, до закінчення, така неохота до всього неясного, таємного, нескінченого.

Коло — округла лінія, округлість — символізує шлях грецького прямування. Він виходить з душі, щоб коловим зворотом вернутися до неї назад. Феномен гармонії, спокою, форми, **зворотної об'єктивації.** Типом того розвитку — власне грецька душа, що творить і створене назад сприймає в себе в цілості, натомість трансцендентний тип розвитку означає, що даний суб'єкт немов хоче вирватися

з себе, видобутися і злетіти до місця постійних своїх мрій. Перший феномен можна пояснити тільки на ґрунті **грецького етосу самовистарчальности** буття. Вежа в греків — неможлива, їхні будівлі мають характер горизантальний, не вертикальний, бо грек не має засвіту, що тягнув би його всн земности кудись у висоту. Звідсіль — певна осілість у собі. [4]) Але тому тільки власне греки витворили **основні устроєві первні-поняття для пізнання і життя в іманентному світі.** Історія доказує, що цей їхній почин **конституттивний для людської культури взагалі** і дається **формально** віднести навіть до найбільш **своєрідних креацій фавстівської культури.** Це не означає, що наша культура є повторенням грецької, тільки те, що з усіх знаних культурних типів греки залишили найбільше елементів, здатних бути **абсолютними формальними первнями** духової творчости. Міг це зробити тільки глибокий закінчений натуралізм грецького типу. [5])

Сучасне відродження релігійної думки — головно в таборі католицизму — не є вже виявом етосу-еросу, але наслідком організаційних зусиль. Християнство довго вже переживає свій цивілізаційний період, в якому техніка й організація доведені до перфекції. Це період його об'єктивного розвитку. Християнство не завойовує, тільки бориться; його проповідь **не полонює,** але старається **переконати логікою, наукою,** організаційним. Занадто обтяжене воно традицією 2000-літньої історії, за дуже сильне воно, як організація, за дуже вросло воно в іманентний світ чере те, що достроювалося постійно до його аґресивних новостей, компромісом боронило своїх позицій. І те, що було тільки засобом, тактикою, впродовж віків стало «другою натурою», яка переважує первісну, правдиву. [6])

---

[1]) *Диви спроби проф. Кнауера. (Ю. В.)*
[2]) *Плятон це чистий грецький витвір. (Ю. В.)*
[3]) *Диви окрема розвідка на ту тему. (Ю. В.)*
[4]) Gesetzheit (Ю. В.)
[5]) *Тут коректура Шпенґлера — бо ж у чомусь різні культури сходяться. (Ю. В.)*
[6]) *Дуже важний момент! (Ю. В.)*

••••••••••••••••••

Катерина Антонович

З МОЇХ СПОГАДІВ ПРО МИКОЛУ МІХНОВСЬКОГО

Познайомилась я з ним цілком випадково. Це було в суді, на гучному в той час процесі Алчевського, де Міхновський був одним з оборонців. Група обвинувачаних у тому процесі складалася з відомих харківських підприємців і промисловців, що перед тим були заможні й поважні громадяни міста Харкова. Займались вони, між іншим, і будовою шляхів-залізниць. На будові одної з тих залізниць прогоріли. Алчевський, як голова, був обвинувачений у розтраті, поїхав до Петербургу до уряду просити позички, рахував, що цією позичкою допоможе справі. Але міністр у цій позичці йому відмовив. Не бачивши іншого виходу, Алчевський у поворотній дорозі до Харкова кинувся під поїзд.

Родину Алчевських у Харкові знали й поважали. Жінка його, Христина Данилівна, організувала цілий ряд культурних установ, школи читання для народу й інші. Головне її діло — це була недільна «школа Алчевських» для робітниць і міщанок Харкова. Її дочка, Христя Алчевська, дуже гарна молоденька панночка, тоді, як і всі ми, радо одягала на різні імпрези українське вбрання, а воно їй надзвичайно підходило до лиця, з вінком і в стрічках вона, і без того гарна, виглядала красунею. Христя — потім відома українська письменниця. Брат її, Івась Алчевський, мав надзвичайний голос, але до цієї катастрофи батьки не дозволяли йому виступати на сцені, куди його запрошувано, виступав тільки на добродійних концертах з великим успіхом. Опісля був артистом на імператорських сценах Петербургу і Москви, їздив з виступами по всій Росії, Україні й Кавказі, та дуже швидко помер, ще зовсім молодим.

Після такої трагічної смерти батька Алчевського зсіх його співробітників також обвинувачували в спроневіренні і розтраті грошей і це якраз на цьому процесі познайомилась я з молодим, блискучим у той час адвокатом Міхновським. Він та інші відомі харківські адвокати взялися захищати їх, тому що харківська громадськість не рахувала їх ніякими злодіями. Пішла я туди з дуже гарною жінкою, що запросила мене на суд і роздобула квитки вступу на судову залю. Була це Клявдія Андріївна Орлова, батько її чоловіка був також у числі обвинувачених. Ця жінка мала такі гарні сяючі очі, що блистіли якимсь внутрішнім сяйвом, ніби не очі, а дві великі зірки. Ніколи ні до того часу ні потім я таких очей не бачила...

Я взяла з собою маленький зошит для малювання і робила шкіци з лиць, що здавались мені цікаві. Відразу звернула я увагу на Міхновського. Він тоді був дуже цікавим, великого росту мужчиною, гарної постави, зо свіжим молодим обличчям.

Але що найголовніше, це його чудові, великі, пишні вуса, які перш за все й звертали на себе увагу. Тепер уже якось звикли до чоловіків голених, а тоді в Україні чолозіки носили вуса й пишалися ними, а ми, панночки, цінили це й були переконані, що в чоловіка мусять бути вуса. І що ж ца за мужчина без вусів? Тепер смаки інакші. То й зрозуміло, що вуса Міхновського звернули на себе мою увагу і в мене зродилося бажання їх нарисувати.

Почала я зарисовувати Міхновського, не думала, що він це завважить, а він посміхнувся і жартом закрив лице листом паперу — тут уже я від несподіванки дуже засоромилася, почервоніла й перестала рисувати. Під час перерви він підійшов до пані Орлової і попрохав її, свою добру знайому, щоб його представити. Після тієї церемонії попрохав він показати, що я нарисувала, і побачив себе з шикарними вусами! Трохи порозмовляли ми, потім знову почався суд. На цій розправі виголосив він блискучу промову і по логічному змісті і по прекрасній формі.

За кілька днів запросила мене до себе пані Орлова. Я заходила до неї й давніше, ми разом з нею складали лекції, що їх вечорами професори читали в університеті, і запросини мене не здивували. Але коли я прийшла туди, то там уже був Міхновський. Він відпровадив мене додому і запитав, чи може зайти до нас, щоб познайомитися з моїм батьком і представитися йому. Я сказала, що можна, і на другий день він прийшов у чорному і дуже парадний. Потім заходив простіше. Приносив українські книжки, говорив тільки по-українськи, примушував і мене говорити. Українську мову я знала сільську і багатьох культурних слів мені бракувало, то не завжди йшло воно легко, але він мило поправляв і допомагав. Ми жили тільки вдвох з татом, іноді він заходив, коли батька не було, але звесь час тримався так мило, що завжди було з ним приємно. Мої товариші занепокоїлися цим моїм знайомством і почали попереджати, щоб я була обережна, бо він дуже любить жінок, розказували теж про його різні любовні пригоди й романи, що нібито він відбив жінку одному чоловікові, а потім її кинув. Відповідала я їм на те, що за попередження дякую, але що він завжди так чемно і по-лицарськи поводиться, що я абсолютно нічого не можу йому закинути.

Взагалі, це для мене було дуже цікаве знайомство. До того часу я багато читала з історії України, захоплювалася козацтвом, і мені було приємно, що й інші тим цікавились. Траба тут сказати, що мій батько, Михайло Серебряков, ще в гімназії приймав участь в українському рухові, через те йому заборонили продовжувати студії в університетах України і він мусів їхати до Петербургу. Там вступив до Военно-Медичної Академії і то тільки завдяки протекції прийняли його туди. В Петербурзі він захопився революційним рухом, був знайомий з багатьома видатними революціонерами, як Софія Перовська, Желябоз і інші, працював з ними, і після вбивства Олександра II був обвинувачений і суджений у «процесі 183» (так звався цей процес). Висидів цілий рік у Петропавловській Кріпості, що на нього сильно вплинуло й відбилося на все життя. Він дуже турбувався за мене і боявся, щоб я не приймала участи в ніяких революційних українських організаціях. Але хіба живу людину можна вдержати і не дозволити цікавитися тим, що довкола, не ставити собі питань, чому все йде так, а не інакше, не бачити різниці між українським і московським! Українська стихія була всюди, в повітрі, в природі, в таких характерних і поетичних наших біленьких, соломою критих хатках, у садочках, в наших чудових степах, на яких стільки співу, де кожна частинка повітря співає, в чудових місячних ночах, повних співів соловейків, де тільки один кінчає свою пісню, а вже починає другий, — все заповнено їх співом. А в сусідньому хуторі співають дівчата, їм вторять хлопці і пісня розкладається на кілька голосів і летить по степу в далечінь. Не дивлячись на московську мову, якою вчили в гімназіях, і яка була мовою інтелігенції, — було ж і наше село, в якому лунала наша мова і були свої звичаї, а це все заставляло спиняти на собі думку і старання батьків оберегти від українських впливів — розбивалися, були марні: ми, молодь, відчували себе українцями і ясно, що такі люди, як Міхновський, були страшні й небезпечні для батьків та що батьки всіми силами старалися зменшити по можливості їхній вплив на молодь. А вплив був, ясно, дуже великий, тому що все, що досі було стихійне, тепер набирало логіки й робилося зрозуміле, робилося необхідне, заповнювало життя ідеалами, без яких не можна жити, хіба животіти, і до яких молодь іде та якими захоплюється і за які й життя віддає, як треба...

Міхновський не визнавав у приватному житті іншої мови, як українську, і тому приходилося пильно вчитися тієї мови, бо з ним же як зустрічатись, то й говорити треба. В суспільності з нього підсміювалися, жартували над «мовою», підсміювалися і з «самостійної України», — при тих умовах це було таке далеке, нереальна й неможливе. Він іноді дуже ображався з того, але твердо вів свою лінію і з неї не сходив.

В 1903 році було в мене щось недобре з легенями і мене лікарі посилали в Швайцарію. Коли пращалась я з паном Миколою, він сказав, що за тиждень їде до Льзова, то міг би поїхати і до Швайцарії, якби я схотіла. Коли нічого не матиму проти того, то щоб прислати йому картку, можна нічого на ній не писати, тільки просто прислати! І він приїде... Я такої картки не послала, хоч мені й

дуже хотілося це зробити. Думала, що це вже мене зобов'язувало б, а я тоді не хотіла чимнебудь себе зв'язувати, мала такі широкі пляни вчитися і бути вільною від усього! І Міхновський не приїхав. Рік цей 1903 дуже добре пам'ятаю, бо якраз було відкриття в Полтаві пам'ятника Котляревськ ому і по всіх українських і московських часописах писали про те свято. А найцікавіше і приємне для мене написав мій тато. Він був присутнім на цьому святі делеґатом від харківської Міської Думи і Міської Управи. Писав мені:

— Ти знаєш, — там було все по-українськи, слова москоєвького не почула б. І коли я спочатку при записуванні делеґацій заговорив по-московськи, то мені відповіли, що мене не розуміють, і примусили говорити по-українськи.

Я була така щаслива, що батько з таким захопленням писав про те! Писали мені й товариші, розказували, що право говорити привіти по-українськи було дано тільки гостям з Галичини, а представникам з Наддніпрянщини не дозволено і вони мусіли б привіти читати по-московськи. Та перший Міхновський відмовився читати привіт московською мовою і разом зо своїм протестом віддав предсідникові порожню папку від адреси. За ним усі решта зробили таку саму демонстрацію — подавали порожні папки й виходили з залі. Урочисте засідання цим було перервано.

Так мені було сумно, що я не могла бути на відкритті пам'ятника Котляревського, пережити й побачити те все на власні очі, а вже потім, як приїхала, то почула оповідання про те і таке захоплення було в розповідях не дивлячись на те, що з того часу пройшло кілька місяців, що можна було собі уявити, як там було в Полтаві.

Коли приїхала я і ще не бачила Міхновського, отримала від нього дві чудові квітки в горщках — одну рожеву цвітучу азалію, вона так була засипана квітами, що виглядала як величезний букет, і з того часу якось азалія завжди викликає в мене спогад про молодість і про Міхновського. Друга — це були хризантеми, майже в мій ріст. Була я дуже рада, що значить Міхновський не розсердився за те, що не послала йому картки, а зрозумів...

Одного разу він зайшов до нас схвильований і сказав:

— Знаю, що на ваше ім'я приходять зза кордону нелеґальні видання.

— Але звідки ви це знаєте? — бо ж я ніколи не говорила йому про те. А дійсно ці видання приходили на мою адресу, ми з товаришами, РУП-івцями, рахували, що з уваги на посаду, яку займає мій батько, жандарми не будуть підозрівати в нього сховища нелеґальної літератури. А тут, те, що було тайною, — знає пан Микола!

— Я дізнався, що йдуть обшуки й арешти, всюди шукають нелеґальних видань. Зараз принесіть мені все, що ви отримали, я заберу з собою, зовсім не хочу, щоб вас арештували.

Це все в мене було сховано на горищі і я вже дивувалась, чому за тим так довго не приходять студенти. Та не уявляла я собі, звідки міг він про те довідатися, думала, що певно хтось з товаришів прохав його зайти й забрати. Пішли ми на горище і я те відкопала з гречаної луски, якою в нас засипане було горище. Він усе те забрав і просив попередити товаришів, щоб уже моєю адресою не користувалися, бо вона відома жандармам. Правдоподібно Міхновський, що часто ходив за інтервенціями по судах і різних урядах, звідкись довідався про ті підозріння і поспішив мене попередити.

Він тоді вибивався в Харкові на перше місце між молодими адвокатами. Зачав з того, що був помічником відомого адвоката Козлова, а тепер щораз більшала в нього самостійна практика. Знаю про його виступ як оборонця в голосному процесі циганів. Розправа ця в свій час дістала гучну славу в Харкові. Хтось вирізав цілу поміщицьку родину, з тому обвинувачували циганів, що якраз кочували в тій околиці. Не дивлячись на те, що не було прямих доказів їхньої вини, їх усіх хотіли повісити. І пам'ятаю, як уся інтеліґентська суспільність дуже була обурена і поділилася на два протилежні табори: одні за смертну кару для циганів, другі проти неї. Міхновський тоді їх захищав і циганів не повісили. Тепер ми так звикли до кари смерти, щодня читаємо, які страшні речі діються по всьому світі, як зовсім холоднокровно вбивають одні других, і ми вже ствердли, вже не можемо гаряче реаґувати. А давніше тяжко було собі уявити, що можна когось повісити, свідомо взяти комусь життя. Проти того все в нас протестувало. «Не убий!» Як же ж можна допустити до такої кари! І тоді Міхновський був героєм. Також, коли бували селянські розрухи, він завжди в суді захищав селян. Хоч і говорили часом, що він своїм гарячим словом, своєю пропаґандою доводить до виступів селян проти поміщиків, а потім їх захищає!..

З двома моїми подругами вибиралися ми на літо в Крим. Крим ми дуже любили, а їхати туди на ціле літо — це ж неописана радість! Такі щасливі ми почувалися, що знову побачимо чудовий Крим і море, почуємо шум прибою — іноді такий лагідний, ледве чутний, а іноді такий суворий і грізний, — побачимо, як хвилі набігають на беріг, на ніжний, сяючий від сонця пісок, і відпливають намаються хвилі, хлюпощуть і б'ються об каміння, маються хвилі, плюпощуть і б'ються об каміння, аж долітає до тебе біла піна і гострі, солоні пахощі моря...

— Куди думаєте їхати літом? — запитав мене пан Микола.

— Ми їдемо в Крим, — радісно кажу йому.

— Куди саме?

— Ідемо в Алупку.

— Ми з братом теж туди приїдемо, — то ж до побачення!

Я думала, що це він так собі каже і якось над тим довше не спинилась. Зрештою кожен може собі їхати, куди захоче. А тим більше в Крим, який ми так любили і думали, що кожен теж туди хоче.

Кримський півострів... Спочатку їдеш по рівному степу і нічого не показує на близькість гір і моря, аж нараз виринає далеке, велике, безкрає, синє море, а внизу під нами відкриваються гори і долини. Це таке прекрасне, таке захоплююче, що хочеться стати і дивитися, дивитись без кінця... Над Алупкою гора Ай Петрі, блакитна в далечині, а внизу над самим морем у садах і парках — красуня Алупка.

За кілька днів несподівано в парку зустрілися ми з Міхновським. Він представив нам свого брата, спитав, де мене можна б бачити, і чи він міг би до нас зайти. Я сказала — ні, бо ми без старших, самі панночки, і до нас заходити незручно.

— Коли і де буваете в парку? Де і в якій годині? Парк же ж великий!..

Побачення не призначала я нікому і йому не призначила. Зустрічались іноді випадково і завжди якось у більшому товаристві. Була чудова кримська ніч, місяць так ясно світив, що можна було читати, і ми шість панночок сиділи над морем і співали українські пісні. Коли закінчили й замовкли — почули оплески і роздався голос:

— Просимо, поспівайте ще!

Хто просив, ми не знали, поспівали і вже зібрались іти додому, коли це підходить Міхновський з братом. Знайомлю його з моїм товариством, але вже й прощаємося, збіраємося йти. Міхновський нас відпровадив, а коли ми підійшли до вілли, що в ній жили, прохав, щоб не йти ще в хату. Кажу йому, товаришка моя слабенька і мусить скоро лягати.

— То ви залишіться, не бійтеся, я ж не вовк і вас не з'їм. Та ми підемо і брата возьмемо, як ви захочете.

Ну, ясно, що я не пішла, не уявляла собі, якби я сама вночі пішла з ним гуляти. Хоч дійсно ніч була така чудова, що йти до хати аж ніяк не хотілося. Ми попращалися й пішли кожен до себе, хоч подруги жартували з мене, чому я не пішла.

Кілька разів ми ще з ним випадково зустрічалися в парку. Він мав уже виїздити з Алупки. Я їхала до Ялти зо знайомим студентом і цілком випадково якраз тим самим пароплавчиком — він там називався «катером» — виїздили і Міхновський з братом. Були великі хвилі, пароплав малий, сильно гойдало і мені було недобре, але щоб при Міхновському схопила мене морська хвороба — нізащо я не хотіла. І стримувала себе, скільки могла. Почувала, що збліднла, але трималася, а він подумав, що я боюся, хоч я не тільки не боялась, ала і в голову мені не заходило, що можна боятися. Очевидно, тому що була бліда, він і подумав, що лякаюся. Відходячи з пароплава Міхновський підійшов до мене і сказав:

— Ви боїтесь, у вас заяча душа.

Так мене ще ніхто не ображав і найжахливіше для мене було, що я не могла цього заперечити, що я зовсім не боюсь, що він помиляється. Бо відчула, що якби одне слово сказала - напала б мене морська хвороба, при ньому! Того я нізащо не хотіла! Тільки подивилась на нього, а сказати нічого не могла. Так чекала, щоб вони вже пішли і щоб не бачили, бо як тільки ступили на беріг, то морська хвороба таки мене змогла. І як мені було зле, та я була щаслива, що він не бачив цього!

Потім довго я думала, властиво, чому він мене так образив, коли завжди в відношенні до мене був такий делікатний? Вирішила, що він ображений моїм поводженням, що я показувала, ніби не хочу з ним бувати і зустрічатися в парку, хоч це зовсім було не так. Я бачила, що тут справа «серйозна» і боялася. Інших приятелів і товаришів я зовсім не боялась, могла з ними піти пізно ввечері, як було треба, і з того нічого собі не робила, а з ним ось не пішла в таку чудову місячну ніч, — певно він за те й образився...

Потім почала перевіряти себе, може справді я «заяча душа»? Ні, цього зовсім не було і я таки була хоробра, а не трусиха. І якось дивно, що я цю «заячу душу» все життя не можу забути, і часто під час дійсних небезпек, коли інші ховалися в льохи перед бомбардуванням. А самий Київ бомбардовано шіснадцять разів, а потім Прага, де бомба впала на Український Музей, де ми в той час були, і я страху в собі не відчувала, — ні, таки тут пан Микола помилився! А може він навмисне так собі думав, щоб доказати, що я не варта його уваги? Не знаю...

Микола Міхновський не був членом РУП (Революційної Української Партії), як про те часто пишеться в політичній літературі. Брошуру «Самостійна Україна» написав на її замовлення. З РУПівців він найбільше, здається, приятелював з Боніфатієм Артемієвичем Камінським, потім вони чомусь посварилися і коли я була в РУП, то вони вважалися ворогами. Товариші казали, що в нього сварливий характер і він зживається з людьми, щораз псувалися в нього відносини то з тим то з другим товаришем. Після Криму я подумала, що це можливе, коли він уміє так ображати, зовсім безпідставно.

Ще в Харкові ми, тодішня молодь, читали і знали його «Самостійну Україну», зачитувалися нею, але тоді ще й мріяти не могли про здійснення того, що він там писав, що він надовго передбачав і що потім після революції 191, року здійснилося і ми

побачили, що неможливе стало можливим і найкращі наші мрії ніби здійснюються.

Потім я виїхала до Медичного Інституту в Петербурзі, була дуже захоплена студентським життям, таким для мене новим. Була дуже зайнята наукою і майже не бувала в Харкові — саме тоді помер мій батько і тому не хотілося мені туди вертатися. Якось мені знайомі писали, що адвокат Міхновський дуже добре стоїть і харківські мати ловлять його, як доброго жениха для своїх дочок. Навіть показували мені пізніше одну дуже гарнаньку панночка, якої мати дуже того хотіла б. Ніби підкреслюючи, що я така дивна, щоб не сказати досадливіше, що не зрозуміла, яка це тоді була «партія».

Але я від цього тоді була дуже далеко... Була школа малювання; було партійне життя; були групи молодих гімназисток, яким треба було викладати політичну економію, та ще й по-українськи, а книжки всі писані на московській мові. Для того самій треба було дуже підготовлятися, щоб на всі питання після лекції могла відповісти, а мала я тоді дві групи і дуже захоплювалася цією наукою. Зимою їхала до Петербурга, там теж ніколи праці на бракувало.

Пам'ятаю, що Міхновський писав вірші, ще в Харкові, і кілька віршів написав мені, дуже сумно, що це все загинуло. Але в нього була книжечка його друкованих віршів, він приніс її і подарував мені, може десь у якійсь з бібліотек України вона й збереглася, потім я її ніде не бачила. Це була книжечка не така, як тепер переважно поети друкують свої вірші, форма її була продовгаста, як тоді часто видавалися звичайні книжки, і досить тоненька, як зошит.

Плило життя, минали роки... З Міхновським ми не бачилися аж до революції. Тоді жила я в Києві, мала вже свою родину. Часто приходилося чути й читати про його виступи на з'їздах і працю під час революції від 1917 року. Особливо на військових з'їздах мав він великі успіхи і захоплював наших козаків. Самого його я тоді не бачила, хоч і жив він у Києві.

Якось раз мій чоловік вертався з засідання Центральної Ради і каже мені:

— Знаєш, кого я зустрів і хто відпровадив мене додому?

— Не знаю. А хто?

— Микола Міхновський. Я його запрошував зайти до нас, але він не зайшов. Сказав він мені таку дивну річ, що й досі не знаю, як її розуміти. «Не настоюйте тепер перед російською владою на самостійну Україну, згоджуйтесь на федерацію». Коли ж я завважив, що він завжди стояв за самостійну Україну і чому тепер висловлює іншу думку, Міхновський відказав, що тепер дуже трагічний момент у політиці, все може загинути, ліпше з вимогою самостійної України заждати.

Це для мене було, як грім з ясного неба, і я спитала:

— Та чи ти ж його добре зрозумів?

— Як же ж його інакше розуміти? Так і сказав: «Ви ж знаєте, Дмитре Володимировичу, як я ставлюся і ставився до самостійної України, але тепер не час. Вони нас задавлять.»

Може тоді вже передбачав, який буде кінець, а може зневірився після невдачі створення сильної української армії...

Остання моя зустріч з Міхновським відбулася знов таки в Харкові, коли там були денікінці. Вони пиячили і грабили, видно було, що армія розкладається. Якраз наступали на Харків большевики. Випадково зустрілися ми на вулиці, зраділи обидвоє і привіталися, як старі приятелі. Поговорили трохи, після чого сказав він, що незручно на вулиці, а він хотів би поговорити зо мною про одну важну справу, чи не могли б ми десь зустрітися? Тоді я була сама в Харкові, бо чоловік мій у той час був послом до Італії від Української Народньої Республіки. Діти ж лишилися в Києві з сестрою чоловіка, а я на коротко приїхала за важливими приватними справами і ніяк не могла назад вернутися до Києва. Тимчасом працювала в університеті, в проф. Шмідта, який зорганізував комісію збірання предметів мистецтва з тих домів, звідки зїхали господарі і лишили багато мистецької вартости речей, щоб їх не розграблено, тільки передано до музею. Жила я тоді з родини Новицьких, старих приятелів мого батька. Митрофан Едуардович Новицький був на засланні в Сибірі і повернувся звідти кілька років перед тим, а його брат Артемій був моїм хрищеним батьком. Вони ставилися до мене дуже добре, а після смерти мого батька — як до своєї рідної доньки. І я запросила Міхновського зайти до них. Жили вони на окраїнах Харкова, на Москалівці, в невеличкій хаті.

На другий день він зайшов до нас, побув годин зо дві, ми багато говорили. Він розказував, що збірається виїздити на Кубань, має мало грошей і, знаючи, що в мене в Харкові багато знайомих, запитався між іншим, чи не могла б я йому допомогти продати його рояль і все його адвокатське устаткування. Я рахувала, що тепер це безнадійне, хоч дуже радо допомогла б йому, якби могла. Але тоді, з наближенням до Харкова большевиків, кожен кидав своє майно і виїздив. Він це розумів, але дуже б йому хотілося продати, особливо його улюблений рояль, якоїсь дуже доброї марки.

Говорили ми багато про політичні події, що насувалися. Большевиків він не терпів, збірався їхати на Кубань, де його добрі знайомі обіцяли влаштувати його на вчителя народньої школи. Цікаво, що про наше приватне життя зовсім не згадували. Попрощалися ми дуже тепло, він поцілував мене в

руку, перший раз за все наше знайомство, бо ще не бачив мене заміжньою жінкою. Несподівано сказав:

— Пані Катерино, я вас дуже поважаю.

Тоді я не зовсім зрозуміла, чому він це сказав. І тільки потім подумала, що це підсумок усього нашого знайомства. І мені приємно було з того приводу, значить, не мав він огірчення на мене! Це були останні його слова і це була остання наша зустріч. Було сумно, ніби відчувалося, що ми більше ніколи не побачимося...

В великому непорядку відступали денікінці і входили большевики. Денікінці так вели себе в Харкові, що багато харків'ян уже чекали на большевиків, «може буде ліпше». Так цього «ліпшого» і не діждалися!

Потім у 1923 році я з дітьми виїхала з Києва до Праги, де тоді мій чоловік, Дмитро Антонович, був професором Українського Вільного Університету. За деякий час отримали ми листа від сестри чоловіка, Ірини Володимирівни Антонович з Києва. Лист був написаний дуже туманно, бо тоді не можна було інакше писати, з нього ми зрозуміли, що до нашого дому в Києві заходив Міхновський, хотів мене бачити, думаючи, що я ще в Києві. Очевидно, він виїхав з Кубані, куди в же прийшли большевики.

Було дуже сумно, що він не застав мене там. Думаю, що змогла б помогти йому переїхати за кордон, як тоді вже допомогла декому, клопотаючися сама більше року за дозволом виїзду і за різними візами.

А ще пізніше прийшла до Праги вістка про смерть Миколи Міхновського, що він повісився і лишив записку: «Ліпше я сам повішуся, як мають мене большевики повісити».

Мені так гірко було, здавалося, що якби я була ще в Києві, то може змогла б спинити його перед тим розпучливим вчинком. В такі моменти іноді добре відношення і дружнє слово багато можуть зробити і допомогти. А тоді в Києві у нього нікого не було. І він заходив до мене...

•••••••••••••••••••

Дм. Кухаренко

ЗВОРОТНІ ДНІ КУБАНІ

Дні 19-20 листопаду 1919 року, коли складна трагедія співпраці Кубані з «доброармією» на ґрунті «твореня російської державности» досягла свого вершка,виливишись в глузливо-дикунське насильство керівних кіл доброармії над Кубанським парляментом — Радою, яке закінчилося гідним тих кіл чином, повішенням члена Ради О. І. Кулабухова, хоч зберігаються в національній традиції української Кубані як дні жалоби, проте вони становлять зворотний пункт на шляху національної української ідеї серед нащадків історичного українського козацтва. Трагедія має своє коріння в глибинах соціяльних і національних шарів Кубані та в ідеологічних суперечностях тих шарів.

З одного боку козацький стан, змосковлена його старшина й інтелігенція, з другого боку маси «іногородні» (не козаки) — мали зовсім іншу соціяльну природу, різну психологію і тому — різну соціяльно-політичну ідеологію. Козаки чорноморці — нащадки українського козацтва й козаки «лінейці», — уламок донських козаків, — це дві расові групи з різними державно-політич ними симпатіями. Ці суперечності надали «доброармії» сміливости проробити над Кубанщиною в мініятюрі спробу того, що зробили московські царі з Україною після Переяславської Угоди.

Формальним початком трагедії треба вважати військову угоду, що її склали в 1918 році Кубанська Рада й Уряд з тодішніми зачатками «доброармії» — відділом відомого ген. Корнілова. Цією угодою кубанські міродайні чинники віддали в розпорядження російської реакції основу державної суверенности — **військо.**

Перебіг подій, що привів до цієї угоди, був такий. Прийшла лютнева революція. Козацтво, як чорноморське, так і «лінейське», в своїй масі з низу до верху політично темне, далека від сучаснопануючих соціяльно політичних ідей, аде яскраво свідоме своїх станових особливостей і закохане в колишні привілеї і внутрішньо-клясовий демократизм, змагається зберігти свою станову організацію. Друга — більша — частина населення Кубані, «іногородні», (в своїй більшости переселенці з України), неменш політично темна в масі, але матеріяльно слабо забезпечена і позбавлена повних громадських прав за царського режиму, прямує перебудувати Кубань на загально-демократичних основах рівности, не тільки громадсько-політичної але й економічної (земельна, податкова справи і т. п.). Політично-керівні верхи іногородніх, більш-менш зорганізовані в російських політичних партіях соціял-революціонерів, соціял-демократів, кадетів і т. п., загально імпонують своєю працею основним

прямуванням «іногородніх» мас. Жодних козацьких політичних кол до революції не було. Окремі одиниці губилися в колах іногородніх. Козацькі політичні кола створилися щойно в бігу революційних подій.

Плятформа, на яку стала керівна більшість тих кіл, в соціяльно-економічній частині хоч і щедро насичена загально-демократичним гаслом, була по суті клясова, в державно-політичній частині — застосована на принципі збереження «російської державности», перетвореної на федеративних началах.

Скликаний в 1917 році Крайовий З'їзд делеґатів від усього населення Кубані, виділив з себе коаліційний комітет, який не прийшов до згоди в основних питаннях: земельному, самоврядування й інш. Більшість іногородніх делеґатів вийшла з комітету і в дальшій державно-політичній праці участи не брала, ждучи на більш сприятливі для себе умовини. Крайова влада, уряд на чолі з Військовим Отаманом, обраним по старокозацькому звичаєві, і Рада — були зорганізовані козаками й черкесами з участю незначної кількости представників від іно городніх, але маса їм недовіряла, а по містах активно готовилася до боротьби.

Вибухла жовтнева революція. Кубанський Уряд з Радою не визнали большевицької влади і зайняли позицію самостійности Кубані, «аж до скликання Всеросійських Установчих Зборів». Вся маса іногородніх, за вийнятком міських багатих верстов, ставиться вороже до самостійности і покладає всі свої надії на большевицький рух. Большевики оголошують Кубань контр-революційним гніздом. На Катеринодар, столицю і центр Кубані, назалюються з усіх боків большевицькі загони, зорганізовані частково з солдатів кавказького фронту (з новоросійських, а в більшості з кубанських іногородніх і частково з козаків, — таманська армія, анапський відділ, відділ урядника Золотарьова, відділ хорунжуго Сорокіна і інш.). Фронтові козаки, стомлені світовою війною, почасті повірили в життєздатність загальних большевицьких гасел рівности і братерства, відмовилися підтримати свій Уряд і Раду. Кубанські військові частини розплилися по домах. Уряд оголошує організацію добровільних (партизанських) загонів. Загони організувалися в невеликій кількості, і то переважно з кубанських, російських старшин та козачої середньошкільної молоді. Був зорганізований навіть український курінь імені Гетьмана Сагайдачного, але кубанські національно-свідомі українські кола, поставилися до цього явища по-різному, в залежності від політичних симпатій і соціяльної приналежности, а тому організованої підтримки в цій справі Уряд не мав. На чолі тих загонів фактично став капітан-літун російської армії Покровський, який тоді ж року 1918 Кубанською Радою за «заслуги для оборони краю» був підвищений до ранґи полковника, а пізніше, року 1919, уже в чині генерала став головним чинником насильства над тією ж самою Радою. Стиснуті з усіх боків большевиками, кубанські партизани з Урядом і Радою, щось коло 3.000 чоловік, під 14 березня 1918 року залишили Катеринодар і помандрували в так потім званий «льодовий похід». В той час втік з-під большевицького арешту відомий генерал Л. Корнілов (з походження козак), пробрався на Дін і, не зустрівши тут підтримки, подався на Кубань для сполучення з кубанськимии партизанами. Проходячи через кубанські станиці з боєм, Корнілов по станицях чинив жорстокі розправи з большевиками. В наслідок такої розправи з ст. Усть-Лабинській розлючені большевики розстріляли 113 душ козацьких старшин, яких він затримав при повороті козачих частин в Персії.

В тому ж місяці березні, Корнілову вдалося сполучитися за Кубаню з кубанськими партизанами де й була складена вище згадана угода. Далі: спроба Корнілова взяти Катеринодар, смерть його від большевицької ґранати, мандрування корніловських загонів на Дін, перєорганізація там доброармії, як наслідок глузливого нехтування останніми станово-козацьких традицій і звичок, звільнення Кубані від большевицької влади, але не від большевиків, бо ними була майже вся іногородня маса і частина малоземельного козацтва.

Доброармія за ген. Алексєєва, який після смерти ген. Корнілова перебрав командування нею, офіційно йшла до Катеринодару під гаслом — Установчі Збори (Учредительное собраніе) — хоч неофіційно старшини поспівували «Боже царя храні» та «на учреділовку жідовку — апчхі, апчхі!» По смерти ген. Алексєєва головнокомандувачем став ген. Денікін (м. вересня 1918 р.) Гасло — Установчі Збори — відкидається, щось невиразно говориться про «національнє», «всенародне», «собраніє», «собор».... фактично ж і практично висовуєть ся «Єдінонеделімая». Сміливіше починають чхати на «учреділовку-жідовку» (так глузливо називали майбутні Установчі Збори), голосніше загуло «Боже царя храні» і «так за царя, за русь сьвятую». У звільнених від большевицької влади областях реставрується дореволюційний лад, наказами скасовуються всі закони ухвалені після 11 березня 1917 року, настановляються генерал-губернатори, пристави, урядники... Відбірається у селян земля, збіраються «мірочки» за користування землею, збірається поміщицьке майно... Чиняться насильства, безглузда порка шомполами, гуляє дикунсько-московська сваволя... Чорна реакція разом з успіхами доброармії все вище підносить голову, все нахабніше скалить свої зуби.

Що ж робить Кубань?

Кубань формально залишається самостійною республікою «**впєдь** до Учредітєлного Собранія» згід-

но з постановою Ради з 18. XII. 1918 року. Уряд і Рада роблять заходи до нав'язання ближчих зносин з іншими державами, що постали на терені Росії. Утворюється «Союз Дона, Кубані і Терека». Нав'язуються добросусідські стосунки з Грузією. Ведеться праця над утворенням «Юговосточного Союзу». Робляться несміливі заходи до нав'язання контакту з Україною. Посилається делеґація на мирову конференцію для захисту кубанських інтересів. Вутрішня політика Уряду спрямована на замирення суперечностей між іногородніми і козаками, замирення соціяльно-політичної і почасти національної ворожнечі, що густим задушливим туманом налягла на край... Виносяться постанови, даються накази, ухвалюються амнестії, але все це залишається «добрими намірами», якими, кажуть, вимощене все пекло... Рада і Уряд відтяті від населення густою сіткою урядових установ, де за малими вийнятками урядували і виконували владу прихильники доброармії: вони невтралізували всі демократичні змагання Уряду і населення перебувало під іншими впливами. Вся Кубань була густо засмічена недобитками з панівних до революції московських верстов, що сунули сюди з усіх кінців бувшої Росії, під захист доброармії. Сенатори «действітельние», і просто «статскіе советнікі», провідники дворянства і члени земських і городських установ. Все це було проти Ради й Уряду, хрипіло, верещало, шипіло «про запродання Росії», «зраду батьківщини», «большевизм», істерично хапалося за «останки давньої розкоші» і «колишньої величі», блудило високими словами «народ», «батьківщина»... Кубань вкривається густою сіткою знаменитого «Освагу» (культурно-просвітна установа доброармії, що працювала з контррозвідкою). Станиці, села й міста зализає чорносотенна «осважна» література в якій розмальовується єдинонеділимчеський рай і ганьбиться та мішається з болотом усе демократичне, «самостійницьке». Під охороною кубанських урядовців ведеться протикубанська чорносотенна аґітація.

Між кубанським Урядом і верховним командуванням доброармії та його правительством — «Особим Совещаніем», — ведуться суперечки на ґрунті державних взаємовідношень. Деякий час за Кубанню визнають суверенітет, але що далі на північ посувається фронт, то нахабніше начинають нехтувати кубанський Уряд і Раду, поки врешті серед керівних кіл доброармії запановує відношення до Кубані, як до завойованої провінції. Головнокомандувач навипередки з «Особим Совещаніем» починають в брутальний спосіб втручатися у знутрішнє життя Кубані, не рахуючись ні з Урядом ні з Радою. Користуючись старим випробованим гаслом «роз'єднуй і пануй», командування через свою чорносотенну пресу та кубанські підголоски («Кубанец»), штучно роздмухували непорозуміння між чорноморцями і «лінейцями», закидаючи чорноморцям зраду «батьківщині» й козацтву. І в той час, коли Україна допомагає Кубані набоями, командування посилає частини проти українців: українського державного посла, полковника Воржинського, і представника Українського Національного Союзу Левицького, яких глибокою щирістю, з радісним захопленням і надіями вітали на Кубані Рада й Уряд, при повороті на Україну арештовує банда московської офіцерні. Полковника Воржинського розстрілюють, а Левицького звільняють лише «з уваги на сивий волос». В той час, коли уряд Горської республіки веде дружні розмови з кубанським Урядом, командування жене кубанські частини нищити села й міста на території тієї республіки. З Грузією доброармія провадить війну виключно кубанськими частинами.

На самій Кубані, доброармія не обмежувалася сторінками преси. Відношення, як до завойованої країни, послідовно проводиться в життя.

В той час, коли серед населення Кубані широко розлились симпатії до української ідеї і з інстинктовного расового почуття почала викристалізовуватися національна свідомість, доброармія вважає все українське страшним злочином, тавруючи зрадництвом «батьківщині», «казачеству» тощо.

В ніч під 19 січня 1919 року контррозвідка (полк. Голенщіков і поруч. Огненний з козаками) заарештовують в станиці Старо-Пашківській чотирьох українців кооператорів, як «петлюрівців» і по дорозі до Катеринодару убивають їх нібито «при спробі втечі». То були поважні козаки — С. Сотниченко, Таран, Шпак і молодий 18-річний юнак, Л. Плохий. Найстарший з них, С. Сотниченко, вже років п'ятнадцять працював на національному ґрунті освідомлюючи й гуртуючи козацтво. Він був основоположником пашківської «Просвіти» ще в 1905 р., його заходами до революції в Старо-Пашківській станиці існувала українська бібліотека в кілька сот книжок, в 1912 році з його ініціятиви була організована школа гри на бандурі в Катеридарі під керівництвом бандуриста Ємця, а в Старо-Пашківській станиці він мав власну майстерню бандур.

Це були перші жертви, що кров'ю освятили українську ідею на Кубані. В ніч на 21 травня 1919 року робиться невдалий атентат на відомого члена Ради Петра Леонтієвича Макаренка.

10 липня в Ростові на Дону вбивають голову Кубанської Ради Миколу Степановича Рябовала.

В особі М. С. Рябовола Кубань утратила найвидатнішого свого сина, борця за національні і демократичні ідеали. Ворог знав на кого цілив: М. С. Рябовол був небезпечний для ворогів своєю надзвичайною здібністю організовувати, єднати людей. Демократична і більш національно свідоміша більшість Ради тісніше згуртувалася під гаслами

яким служив М. С. Рябовол, а так звана опозиція, що складалася з єдінонелимських підголосків, ще з лютішим сичанням прислоговувалася своїм божкам. Ці події нервують кубанців-фронтовиків, які вже встигли розшолопати куди, хто і до чого їх веде. Там появляється зацікавлення справами краю, шириться ворожість до доброармії і її поплентачів. Командування своїм нехтуванням бойових заслуг кубанців і безсумлінним визиском їх, як бойової сили, розпікає ту ворожнечу. З'являються ознаки розвалу фронту, делегації в тил і дезертирство в «зелені». Але командуванн'я, засліплене боротьбою з Радою, ще більше лютує, з'ясовуючи незадоволення кубанців-фронтовиків впливами «самостійників» з Ради. Цей погляд, сліпо, щоб тільки попасти начальству в тон, підпирають «превосходітельні» кубанські кола, які зовсім не знали ані Кубані в цілому, ані козацтва зокрема, ніколи не цікавилися ним і чули від козаків тільки «так тошно» і «нікак ніт». Тепер їх «превосходительства» з достойною ліпшого примінення сміливістю вирішують складну соціяльно-політичну проблему тим, що прилучують свій голос до істеричного верещання единонеділимчеськой вулиці — «розігнати», «повісити».

Заходи Ради й Уряду про створення окремої самостійної кубанської армії не були піддержані тодішніми кубанськими генералами. Згідно з інформаціями тодішнього військового отамана ген. Філімонова, (Нов. Вр. 24. X. 23) теперішній закордонний військовий отаман, ген. Науменко, брав активну участь у ганебних подіях 10 — 20 листопада на боці доброармії.

Атмосфера довкола Ради згущується. В цей час повертається з Парижу член делегації на мирову конференцію, О. І. Кулабухов, який разом з іншими матеріялами докладає Раді проєкт так званого «Договора дружби», що його кубанська делегація склала в Парижі з делегацією Горської республіки. Командування доброармії чіпляється за цей договір, визнає його державною зрадою, — доброармія була в стані війни з Горською республикою — і наказом по війську віддає під військово-польовий суд кубанську делегацію на мирову конференцію в складі козаків Л. Л. Бича, О. І. Кулабухова, полковника Савицького й інших. Наказом командувача кавказькою армією, ген. Врангеля, Кубань — суверенна держава — оголошується запіллям армії, начальником цього запілля призначається відомий бандит, ген. Покровський, якому доручено виконати наказ про суд над «зрадниками». Він приходить в Катеринодар з Кубанською дивізією ніби на відпочинок — так пояснювали козацтву. 19 листопада дивізія була розставлена по головній вулиці й площі Катеринодару — ніби то для паради, чи урочистої зустрічі. Юнкери-кубанці оточили будинок Ради, — юнкери також не знали, для чого передано вимогу Раді про видачу дванадцяти членів самостійників (федералістів), в тому числі і О. І. Кулабухова. Рада відмовила. Вимогу поновлено з загрозою — взяти силою. Члени Ради стали готуватися до оборони. Врешті при участи військового отамана ген. Філімонова, вдалося заманити тих дванадцять членів Ради в отаманський двірець.

Військо крім частини старшин нічого не знало, і тільки дивилося, як сновигали автомашини між Радою і отаманським двірцем.

На другий день ранком О. І. Кулабухова повішено в козацькій уніформі на Кріпосній Площі, де колись стояли запорозькі курені й збіралась військова рада. На дощечці, що висіла на грудях повішеного О. І. Кулабухова, кат написав: «за зраду батьківщини й козацтва». Решту одинадцять членів вислано за кордон, без права повороту, коли б то не було.

Це був остаточний кінець не тільки «союзу» Кубані з доброармією, а й всьому «бєлому движенію на Югє Россії». Дальші змагання за існування того руху, включаючи врангеліяду, було ніщо інше, як «відтягнення кінця». Основна бойова сила, — кубанці, — глибоко вражені й обурені ганебними подіями 19-20 листопаду, відверто стали на бік Ради, відмовляючись далі битися під стягом доброармії. Фронт почав рушатися. Для втримання кубанців на фронті,, главковерх доброармії дає згоду на створення окремої кубанської армії. Та було вже запізно. Фронт розтанув. Дезорганізовані частини посунулися до моря. Привітлива й лагідна союзниця — Кубань — перетворилася в ворожу країну і добровольцям прийшлося відбиватися не тільки від червоних та «зелених», якими вже давно кишіли кубанські плавні, ліси та гори, а й від учорашніх своїх бойових товаришів, — «білих».

Кубанська Рада офіційно розриває союз з добро армією і вирішує продовжувати боротьбу з большевиками власними силами. Зусиллям талановитих агітаторів (О. Крикуна й ін.) козацтво знову запалюється бажанням боротися. Організуються так звані гайдамацькі полки, які зливаються з фронтовими частинами, що не встигли ще розвалитися: створюється кубанська Армія кількістю щось біля 60.000 людей.

Рештки доброармії стягаються до порту Новоросійськ і морем перевозяться в Крим.

Кубанська Армія з Радою, під натиском большевиків і «зелених», не маючи змоги через внутрішні тертя вийти зо стадії організації, відходить на Чорноморське побережжя (Туапсе, Сочі). Кубанський Уряд силкується здобути згоду Грузії на вступ на її територію кубанської армії, але Грузія, не бажаючи конфлікту з большевиками — відмовляє. Армія стиснута між горами і морем, без хліба і фуражу, примушена була капітулювати і

скласти зброю.

Так скінчився непоцінно-дорогий і неприродний союз козацької Кубані з московською чорносотенною зграєю. На по своїй добрій волі козацтво ув'язалося в цей союз. Він виник в наслідок самооборони з соціяльно-революційному струсі.

Багато втратило козацтво: полягли кращі його провідники, поріділи і так негусті інтелігентські кола, згинули тисячі рядового козацтва... Чого не доконала над козацтвом ще біла російська зграя, те докінчила червоно-московська шайка, довівши його майже до цілковитого фізичного знищення. Цього вчинку Москви над кубанським козацтвом ми козаки не сміємо ніколи забути, щоб у слушний час представити Москві наш рахунок.

•••••••••••••••••••

Зиновій Книш

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ В ПРОЄКТІ "УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПАРТІЇ *

В земельній справі конституція стоїть на принципі націоналізації землі: вся земля належить до держави українського народу. Приватна власність можлива тільки на ґрунтах під «селитьбами і будівлями». Отже приватна власність на землі дуже обмежена, зате вона ґарантована, не можна її обернути в державну власність ні адміністративним розпорядком ні судовим рішенням, на те потрібно окремого закону. Одначе це відноситься тільки до українців — чужинці ані не можуть мати права власности на землі, ані користуватися національною земельною власністю. Тут пробивається воля недопустити до стало осілого на українській землі чужинного національного елементу.

Розв'язання земельної справи в конституції радикальне, а заразом цікаве. Одним махом переходить на державну власність уся велика земельна посілість по засаді: без викупу від чужинців і за викупом від українців. Твориться величезний земельний фонд, що має заспокоїти голод землі українського селянина. Це думка революційна, одначе сидить вона коренем у національних українських інтересах і здійснення своє передбачає такими ж конституційними шляхами, як в інших правових державах. І ціллю її — довести селянина до користування землею. Тут і головна різниця між переведеною пізніше в большевицькій системі соціялізацією землі, що вправді скасувала земельну власність, але водночас позбавила селянина плодів праці його рук на тій же землі.

Обмеження приватної власности передбачається в конституції тільки щодо землі. Нема згадки про торгівлю, промисел і банки — в відмінності від соціялістичних теорій конституція лишає ці справи приватній ініціятиві, не встановляючи покищо в проєкті способів державної контролі над ними.

Сильно пробивається націоналістичний світогляд творців конституції в розділі «Українці і їх права». В проєкті поняття «українець» не здефінійоване точно. Виглядає, що проєкт пішов тут за західньо-европейськими правно-політичними поняттями, що ідентифікують національність з державною приналежністю, отже, що українець = український громадянин, громадянин української держави, а чужинець = громадянин чужої держави. Закон землі в формальних постановах конституції іде перед законом крови. Власне, точно ця справа в конституції не переведена. В § 10 говориться про те, що окремий закон рішає про способи «придбання, удержання й загублення» українського громадянства. Але цей закон торкається тільки суспільно-громадянських прав і користування. Отож точніше визначення тієї справи відложено до пізнішого «громадянського (цивільного) закону».

А тимчасом з декількох інших постанов конституції недвозначно виходить, що її автори точно розмежовують у своєму розумінні поняття члена українського народу і громадянина української держави:

1) § 5 — при переведенні націоналізації землі в власників **українців** вона викупляється, від **чужинців** — відбирається без відшкодування,

2) § 76 — ніхто не може бути міністром, коли він не є **українцем з роду.**

3) § 117 — право опції чужинців, що оселилися в Україні на десять років до оголошення і входу в життя цієї конституції, щоб стали вони **«нарівні** з природними українцями».

В усіх цих випадках під чужинцями розуміються люди, не приналежні до української нації. Це переконання скріпляється в нас ще більше, коли познайомитися з програмою і брошурками політичної «Української Народної Партії».

Також уведення до конституції поняття «українського народу» (тл. наголовок: «Основний закон самостійної України, спілки **народу українського»,** або в § 4: «Територія України належиться на праві

*) З матеріялів до більшої праці про Миколу Міхновського і початки модерного українського націона-
ва вересень і жовтень 1957.
лізму. Гл. «Самостійна Україна», чч. 9(105) і 10 (106)

конституції сильніша від формально-правних вузлів державного громадянства.

В тих часах годі було б послідовно переводити власности всьому **неродові українському»)** свідчить про те, що кровна зв'язь нероду в уявлінні авторів цей принцип у конституційному законі. Поняття національної і державної приналежности занадто ще тісно з собою були пов'язяні. Щойно після першої світової війни, коли постала низка нових національних держав (Польща, Литва, Лотва, Естонія, Чехословаччина до деякої міри Фінляндія) у висліді здійснення теорії самовизначення нації, принцип національної приналежности здобуває собі вступ до понять політичного права. Постає потреба забезпечення національних прав громадян держави, що почуваються но іншої національної приналежности і це діється в договорах про охорону національних і релігійних меншостей. Фактичний правно-політичний стан, що постав у Європі після першої світової війни, і студії над можливостями розв'язки національної проблеми довели до великої політичної літератури, що впровадила нові, незнані досі поняття в державне й міжнароднє право. Особливо це позначилося в Німеччині, бо в наслідок програної війни багато німців опинилося в становищі національних меншостей у сусідніх Франції, Бельгії, Чехословаччині, Італії, Польщі і навіть Литві. Німецька теорія політичного права санкціонувала такі поняття, як «Reichsangehoerigkeit» і «Volkszugehoerigkeit» спотворені пізніше в нац.-соціялістичній державній практиці. Але в часах Міхновського ці поняття лежали більше в сфері інтуїтивного відчуття їхнього існування і не диво, що в проєкті конституції «Української Народної Партії» вони пливкі, не розмежовані і консеквентно в практичних своїх наслідках не виведені.

Конституція мусіла зайняти якесь становище до неукраїнського елементу в Україні. Від століть жили тут поляки і москалі, не кажучи про інші національності в меншому числі. Тільки дуже незначна їх частина зукраїнщилася, решта затримала свою національну, культурну і мовну окремішність, що більше, впливала на денаціоналізацію — польонізацію й московізацію — слабших і менше відпорних українців.

В проєкті конституції дано їм право опції державного громадянства: вони можуть заявитися, чи хочуть статися українськими громадянами, чи залишитися чужинцями. Та це відноситься тільки до тих, що посилилися в Україні за десять рок'в до проголошення конституції чи пак до часу, коли вона стала обов'язковим законом. Всі ті, що прийшли в Україну пізніше, такого права не мають. Вони можуть старатися про набуття українського громадянства на загальних законних умовах (§ 11), а до того часу вважаються чужинцями, присугує їм тільки право охорони їхньої особи й майна (§ 111). З права опції можуть вони скористати не скоріше, як після року по заведенні конституції, і до шости місяців від того часу. Так право опції як і натуралізації можуть виконуватися тільки в тій громаді, де фактично жив чужинець.

Чому на опційну заяву треба чекати аж рік? Треба здогадуватися, що за такою постановою крилися політичні причини. В перших місяцях після створення української держави відносини ще не будуть настільки впорядковані й охоплені державною адміністрацією, щоб могла вона легко орієнтуватися в великій масі москалів і поляків, що залишилися в Україні, в наслідок чого тожна б признавати д ржавне громадянство особам для України небажаним і небезпечним. З другого боку треба б дати час і кандидатам на нових громадян надуматися, чи схочуть вони лишитися в Україні і бути її льояльними громадянами. Напевно багато з них виїхало б у Московщину чи в Польщу з родинних, господарських або й політичних причин. Цей відплив можна ще збільшити й приспішити відповідною державною політикою — а на те потрібний час. Сяка-така стабілізація відносин на тому відтинку настала б приблизно по році і тоді щойно можна б приступити до остаточного впорядкування справи державної приналежности тих чужинців, що рішилися затриматися в Україні.

Після того, як мине реченець користуватися правом опції, державна приналежність регулюється окремим законом. Проєкту такого закону або бодай основних засад, що на них мав би він бути побудований, «Українська Народна Партія» не залишила. Можна тільки здогадуватися про те на підставі постанов оголошеної пізніше друком програми парт ї та іншої її політичної літератури. Конституція тільки загально говорить про можливості натуралізації чужинця в громаді його замешкання, через неї набуває він «усі права українця» (§11), а тому може виконувати пізніше різні урядові функції і займати різні урядові становища, бо за вийнятком застережених міністерських постів для українців з роду (§ 76), нема в конституції обмежень для натуралізованих громадян, навпаки, з §13 виходило б, що коли всі «українці, так чоловіцтво як і жіноцтво, — рівноправні і можуть бути допущені до виконування офіціяльних обов'язків в Україні», то відноситься це до всіх українських громадян, теж натуралізованих.

Що вільно і чого не вільно робити чужинцям в Україні?

Найперше — нема ніякого обмеження для них у торговельній і промисловій ділянках. Не вільно їм тільки ані набувати на власність землі, ані користуватися нею на загальних законних основах. Зате можуть вони закладати і провадити торговельні й промислові підприємства та бути їхніми власниками. Майно їх стоїть під протекцією державних законів. Це відчиняло б можливість припливу чужого капі-

талу в Україну, потрібного на початках для економічної розбудови країни, але водночас і відкривало б двері для всіх зв'язаних з тим небезпек економічної залежности від чужого капіталу.

Ця вільність відноситься тільки до господарської ділянки. Політична й суспільна діяльність чужинців в Україні підпадає обмеженням. Обмеження ці є в кожній країні, а які саме мали б бути в нас, не сказано. Посередньо це випливає з §§ 24 і 25 конституції, що тільки українцям дозволяють «збиратися тихо і без зброї без попереднього повідомлення або згоди якоїсь власти» і тільки їм надає право «зав'язувати всякі спілки та згромаджування».

Забезпечення громадянських прав — як і в усіх інших конституціях. Та тільки в деяких постановах помічається вплив боротьби з самодержазним царським режімом, що нехтував законами, навіть своїми власними. Наприклад, — незайманість селитьби посунена аж за далеко. Нікому, навіть представникам державної влади, не вільно ввійти без згоди господаря до неї між годинами 8 взечері й 8 вранці (§17), в тому теж часі ніхто не може бути в своїй господі арештований (§ 15). Тут, потрібне саме по собі пошанування нічного спочинку й незайманости оселі доведене до небезпечного абсурду. За 12 годин ночі можна знищити докази своєї вини в передбачуванні арешту й унеможливити державним органам вимір справедливости. Пояснюється це тим, що російська поліція — як і пізніше большевицька — залюбки переводила арешти вночі. Проти її самоволі боролася вся суспільність, а зокрема революційні кола всіх народів у Росії, це домагання так глибоко ввійшло в суспільну свідомість, що навіть знайшло свій вислів у постанові конституції про забезпечення громадян перед самоволею державних адміністраційних органів.

Те саме відноситься до волі друкованого слова. Воля ця загварантована в § 23 забороною всякої цензури і недопущенням т. зв. кавційної системи, цебто попереднього грошового забезпечення від письменників, видавців і печатників. Так само відповідальність за зміст друку в випадку, коли відоме наззище автора і коли живе він в Україні, відноситься тільки до нього самого, нема солідарної з ним відповідальности видавців, книгарів і печатників. Цей параграф є запереченням тодішньої російської дійсности, що дуже далася взнаки особливо в Укра конституційному законі, — зрозуміла. Але заведєнїні своєю цензурою і грошовими карами, і реакція на те «Української Народної Партії» навіть у її ня повної вільности друкованого слова без ніяких можливостей оборони держави перед підривним його впливом, за вийнятком хіба постанов карного кодексу, — небезпечне. Навіть у найбільш демократичних країнах існує можливість боронитися перед злоумною пресовою пропагандою і було б нерозумно зовсім себе такої можливости позбавляти. А виразна постанова конституції замикає для того дорогу навіть якщо б пізніше схвалено окремий пресовий закон, бо ніякий закон не може стояти в суперечності з загварантованими конституцією правами.

Самозрозуміла для всіх, що живуть у правових державних системах постанова про те, що ніхто не може бути покараний інакше, як на підставі закону і після судової постанови (§ 16), набирає окремого значення, коли згадаємо, що в царській Росії широко була розповсюднена практика кар так званим «адміністративним порядком». Самоволя адміністрації усанкціонована тут була державним законом і великого лиха завдала зокрема українцям. В московській системі установа ця дійшла до небувалого розширення свого засягу в діяльності ҐПУ — НКВД — МВД, і взагалі дя риса притаманна всім абсолютним, тоталістичним устроям. Цій вічній боротьбі між адміністраціиною і судовою владами за поширення чи обмеження їхніх праз кладе кінець проект конституції визнаючи право карання включно за судами. Само собою, не входять тут у рахубу дрібні справи, в усіх часах і в різних державах застережені поліційним органам для відтяження судів.

З подібними остановами, що мають своє джерело в реакції на тодішню дійсність царського режіму і на практику державної самоволі й безправства, якщо б це так можна назвати, стрічаємося ще й наінших місцях проекту конституції.

• • • • • • • • • • • • • • • • • • • •

З ДАВНІХ ЧАСІВ

ЛІТОПИСЕЦЬ

ПОЛЯКИ ЯК ГНОБИТЕЛІ

VII.

А.. Другий виступ Бєрнсона.

Згідно зо своєю обіцянкою, даною українським студентам, Бєрнсон написав статтю п. н. «Поляки як гнобителі». В цій статті зін згадував і польські і московські методи гноблення українського народу. Зазначав про фальшування поляками виборів,

шкільного устрою, юстиції і статистики в Галичині:

«Це право гнобителів так поводитися. В цьому поляки не самотні. Але вислід одинокий у своїм роді: українські селяни в Галичині живуть серед найгірших життєвих обставин, порівнюючи з усіми іншими селянами Європи».

Далі норвезький письменник перейшов до обговорення студентських розрухів, підкреслюючи перш за все, що первісно університет у Львові був призначений для українців, але не зважаючи на те він був до тої міри спольщений, що року 1901 значна кількість українських студентів опустила цей університет і подалася до інших університетів.

Великий норвежець писав у своїй статті ще про загальне співчуття, з яким ставляться в Європі до кривджених німцями й москалями поляків, але що студентський страйк у Львові створив багатьом в Європі очі на Польщу. Бернсон писав:

«Але тоді були отворені очі й решті Європи. Чи це можливе, питалися ми себе взаємно, що полякки які з москалями і з німцями так одчайдушно змагаються за свою власну мову — самі потайки гноблять інших за те, що ті тримаються своєї мови?»

Стаття Бернсона «Поляки, як гнобителі» появилася в паризькому «Куріє Європеен» та в віденському «Українiше Рундшау» та й у дуже знаній тоді газеті «Цайт». В цій статті Бернсон викладав свій загальний погляд про те, що в сучасній історії Європи земля переходить з рук шляхти до селян. Так було досі всюди і так має статися в опанованих Росією країнах. Такої думки була й більшість депутатів Першої Думи. Далі Бернсон писав:

«Щодо цього були однозгідні заступники всіх народів. Але не репрезентанти польського клюбу. В нім сиділи великі землевласники, нащадки тих, що в усіх польських провінціях зробили з селян своїх кріпаків. Їхні пани могли їх продавати, могли вбивати, селяни не мали доступу до жодного суду. Навіть палення горілки, одиноку їхню втіху, пани затримали для себе, вони курили її для них — за таємним приписом Сатани. Отже тепер їхні нащадки знайшли недопустимим, щоб їхнім селянам було повернено трохи землі, а разом з землею і трохи людської гідности, що з тим злучена. Але сказати рішуче «ні» — вони вважали незручним, вони виробляли вимівки й пропозиції, що мали допровадити до «ні». Це було перше.

Друге велике питання полягало в тому, щоб цим разом завойовані й поневолювані народи одержали тепер лише одну малу частину колишньої своєї **незалежности. Лише таким** чином біг би бути забезпечений різним народнім індивідуальностям здоровий і швидкий ріст.

Тоді нам відкрилося, що польські визвольні герої прилучилися до уряду, до бюрократії, до реакції. Тоді ми побачили, як польські великі землевласники шлють телеграми й депутації, щоб він таки змінив виборче право, бо теперішнє загрожує — культурі. Тоді ми почули слова Грабського (члена Думи), що цілком без стриму сказав: «Якщо уряд хоче надати самоуправу Великій Польщі, (цебто Польщі з Україною, Литвою і Білоруссю), то ми клянемося до двох місяців повитинати всіх революціонерів у Великій Польщі».

Як видно, давній польський Сатана все ще живе. Навіть і мова ще стара.

Але польський клюб відповів: ні. Цим разом рішуче. Бо польські пани сказали, що так Україна, Литва і Білорусь дістануть для себе самоуправління; але вони ж мусять знову становити частину Польщі.

Знову мають Україна, Литва й Білорусь становити частину Польщі? На Україні є приблизно 30 мільйонів українців (чи русинів) і лише 390.000 поляків. В усіх разом трьох провінціях є лише 900.000 поляків — а проте вони хочуть панувати над іншими. Чи вірить тепер хто, що польська шляхта в Галичині думає інакше? Так само як польський клюб у Думі дійшов до союзу з російським урядом, щоб з його допомогою відзискати для Польщі старі провінції, так само галицька шляхта вже давно заключила союз з австрійським урядом, щоб запобігти піднесенню українців».

Б. Автор Заглоби кидає свою рукавичку.

Бундючний і темпераментний Сенкевіч не гаючи часу виступив проти Бернсона. У відповідь на цю статтю відомий тоді польський письменник Генрик Сенкевіч, автор «Вогнем і мечем» надіслав до «Цайт» свого листа, в якому назвав українських студентів «бандою», що «сзідомо напала на львівський університет за відсутности польських студентів, очевидно в переконанні, що університет має бути здобутий не студіями, а палицями». Голодівку назвав він фарсою, комедією «з вином і біфштексами». На скаргу українців, що притягнули автора «Огнем і мечем» до судової відповідальности перед віденським крайовим судом, Сенкевіч був переслуханий у краківськім суді. Тут Сенкевіч заявив, що «він не мав наміру ображати українських студентів та що про голодівку він висловився мимохіть і то на підставі повідомлень польських часописів». Не зважаючи на те йому була дана можливість дальших вияснень перед судом у Відні.

••••••••••••••••••

З МИНУЛИХ ДНІВ

Запрошуємо наших читачів до співпраці в цій ділянці, просимо надсилати спогади, матеріяли й документи до історії українського націоналістичного руху.

Галина Лащенко.

ПОВОРОТ

III

«Он земля твого народу, ..
Борись і добувайся батьківщини».
(Леся Українка)

Україна була ніби та і не та. Чому наші батьки казали, що тут таке чудове підсоння? Ми цього щось на бачили. Я, принаймні, ще зроду не чула таких гострих вітрів. А місцеві люди кажуть, що це лиш тепер так. Невже війна може мати на підсоння такий вплив? Вулиці тут широкі... надто широкі здались вони нам після західньо-европейських міст. Щось таке підійшло б до Сибіру. Скільки часу тратиться, щоб перейти з одного боку на другий. Просто, широчінь паризьких бульварів. Але яка краса і стрункість там! І яка пустиня тут. Гостро спостерігалась кожна дрібниця. Ось незвична для західньої Європи «дуга» в коней і хідник з «булижніка». Для місцевих людей все це звичайне, а нас вражає. І яка погана каналізація, — як іде дощ, то цілі озера розливаються по вулицях. І людина мусить добре подумати, як цю вулицю перейти. Віяло провінцією, але іншою, як на заході. В міському садку, серед жовтавої просохлої трави і невпорядкованих клюмб, валялись збиті голови з пам'ятників Леніна і Сталіна, зроблені з дешевої садри. Це вже були наслідки війни. І знову згадалась мила Волинь, власне та її частина, що була під Польщею. Яке там все зелене, веселе... І там була боротьба — насідали поляки, та й большевики побували там, але недовго. Ще не встигли наложити на цю землю своє тавро, що лишається на всьому, чого вони не діткнуться. Ще не встигли виссати всю кров цієї землі. «Тут гарно, тут добре, тут найкраще... Яка тут земля — як масло, як хліб, а пахуча, а садок який! Гляньте на ті вишеньки, на ті яблуньки, на ті грушечки, та сливи... А дивіться, який город! Хіба то город? То скатертина, що на ній кладуть паску... Хати білені під соломою, вікна синькою обведені, ворота до кожного подвір'я». («Волинь» У. Самчука).

А чому тут, у Житомирі, такі малі яблучка і грушечки? Може тут мало плекають садові дереза і вони дичавіють? Хай вибачать мені українці з Наддніпрянщини, що я пишу так. Може там були і чудові овочі, але ті, що їх тоді продавали а Житомирі на базарах, були зовсім миршаві. Зрештою на тім майдані, де мусіли бути базари, в ці дні і це була рідкість. Перезажно була там пустка. А в їдальні — це була скоріше харчівня — давали пшоняну зупу з чимсь, що нагадувало тарганів. Та ми, зголоднілі з подорожей, доїдали до решти все. Дівчина, що розносила їжу, мало дбала про свою зовнішність. Панчохи її були чомусь перекручені, зачіски не було ніякої. До того ж вона мала вигляд істоти завше невиспаної.

— «Вона дуже неестетична», сказав Олег Кандиба, «але зверніть увагу, в ній нічого нема пошлого».

Цю їдальню зорганізував український Червоний Хрест при Міській Управі. І початок був надзвичайно ефектовний. В перші ж дні, як відчинили їдальню, місцеві відвідувачі ресторану покрали... ложки. Ця трагікомічна крадіж була в стилі гумористичних оповідань Зощенка з підсовєтського побуту. Вражало приїзжих і те, що місцеві люди їли в шапках. Та де б таке могло бути в Україні колись!

Мене повели на той майдан, де я вже була, як приїхала. Але тепер мені показали біля собору могилу недавно забитих Омеляна Сеника-Грибівського і Миколи Сціборського. В цій сумній події особливо зворушує одна деталь. Сціборський народився і виріс ось у цьому Житомирі. Як підполковник української армії виїхав на еміґрацію, і більше як через два десятки літ, увесь час ідейно працюючи для української справи, повернувся до рідного Житомиру. І саме там його засягла «українська» куля. Мені оповідали, що в день похорону була страшна злива, проте зійшлося до 3000 людей, і то не лише приїзжих але й житомирян. Між народом говорили, що забито двох визначних українських вождів. Оповідали мені теж, що як везли їх, то похоронна процесія зустріла німецьких мотоциклістів, за якими їхали авта. В одному з них ніби сидів Адольф Гітлер, який їхав зо своєю охороною. Може воно так не було, але я передаю чутки, які кружляли між народом. Часом такі характеризують настрій народу і його наставлення до певних подій.

В житомирському театрі ставили в цей час п'єси українського народнього репертуару: «Запорожець за Дунаєм», «Наталка Полтавка», «Сватання на

Гончарівці», «Невольник», «Кума Марта», «По ревізії», «Шельменко Деньщик», і інші. Пізніше, через кілька місяців, німецька цензура заборонила по становку в театрах усх національно-патріотичних п'єс і ролю театру обмежила до етнографічно-розвагового видовища — танці, співи чи кабарет. Але в той час, як я приїхала, п'єси українського народнього репертуару мали в німецьких вояків не менший успіх, як у місцевого населення. Перед початком кожного спектаклю біля театру завжди вертівся їх цілий гурт. Хоч німці не знали української мови, та живий зміст українських народніх п'єс робив їх близькими і зрозумілими кожному.

Приїзжих вражали одяги місцевих людей. А був там, серед вуличного натовпу свій трафарет. У чолозіків кепки — капелюхів не було зовсім — у жінок хустки чи барети. І в тих і в других старенькі потріпані пальто. Досить було трохи холоднішої погоди, щоб вже одягали хустки, шалі. Це дивувало приїзжих, бо ми одягались багато легше. На вулиці підсоветські люди робили враження неприємне.

«Сірий натовп, похмурий натовп» (О. Теліга)
Та коли людина попадала до родини, несподівано дивувала надзвичайна гостинність і привітність. Але так було в родинах.

В житомирській Міській Управі, в якій скоріше, ніж в інших установах запульсувало життя і де головну керму тоді тримали приїзжі, працювало багато місцевих житомирян. Приїзжі не тільки не мали тенденції зідсовувати їх від цього центру житомирського життя, навпаки, старались якнайбільше притягати їх до співпраці, щоб у той спосіб нав'язувати більший контакт наддніпрянців з західніми українськими землями і еміграцією. Крім того лави членів організації поповнювались новим місцевим елементом, в якому особливо виділився Антін Баранівський, забитий пізніше большевицькими партизнами. Певно, наперед можна було думати, що серед тих, що самі приходили і охоче пропонували свою співпрацю, могли бути з одного боку щирі українські патріоти, а другого боку большевицькі агенти. Відріжнити це новоприбулим було не лагко, і праця в таких умовах теж була не легка.

Брат відвів мене до своєї знайомої панночки-студентки, що мешкала в центрі міста. Вона привітно мене прийняла. В хаті було чисто, підлога вимита. Вечорами, коли ніхто, крім німців, не смів виходити на зулицю, до неї з того ж дому приходили подруги-студентки. Всі три привітно але якось без зацікавлення відносились до мене, хоч я прийшла з іншого світу і багато чого могла б їм розповісти. Вони нічого не оповідали про підсоветське життя, лише про своє особисте, в кого є скільки сестер чи який хлопець ходить за якою дівчиною. Це були милі дівчата, але не подібні на студенток. Мені оповідали приїзжі, як деякі студентки Інституту дуже ображались, коли приїзжі їм говорили, що тут гірші доми, як у Львові, з Варшаві, в Празі... Вдень сюди частенько заглядали молоді приїзжі хлопці, що як і всі молоді у світі відразу підмічали, де водяться панночки. Особливо до вподоби була їм гарненька білявенька сусідка, яку приїзжі галичане з «Нюсі» відразу ж зробили «Нусею».

Присутність дівчат на найнижчім поверху помітили і німці. Ввечері — вони могли ходити цілу ніч — вони стукали до дівчат. а ті не знали, що їм робити? Відчинити і пустити німецьких вояків — страшно, а не відчинити теж страшно, бо вони тут влада. Ввалюється такий німчура до хати з виглядом переможця. Я, власне моя німецька мова, рятувала ситуацію.

— «Звідки ви знаєте німецьку мову?» питали.

— «Бо я приїхала з Німеччини, з Берліна».

— «О-о, так!»

І відразу стають чемні, скромні.

Одного зечора Валя з Нюсею пішли до третьої приятельки, що мешкала на другому поверсі того ж дому. Я лишилась одна. Стук у дварі. Відчиняю і ввалюється німецький вояк. Я до нього по-німецьки, але перший раз це не робить враження. Я з жахом бачу, що він п'яний. Він поводиться досить нахабно і я вже кричу на нього. Коли це в двері входить другий німець. Він хвилину дивиться на моє розгніване обличчя, на п'яненького зояка і раптом у того випаровується весь хміль. Він стає струнко, кричить «Яволь» і миттю зникає за дверима. Німецький поліцай вигідно сідає на стілець. «Ось тобі на!» думаю я. «Того вигнав а сам заняв його місце!» Він бачить мій здивований погляд. І, якби пояснюючи, каже:

— «Ми нічого не маємо проти того, щоб наші вояки приятелювали з населенням, але ми мусимо слідкувати, щоб зони не робили ніяких авантюр. Я зараз піду», закінчив він. Тоді в мене промайнула одна думка:

— «Слухайте», сказала я, «ви маєте в Німеччині родину?»

— «Так».

— «Ви їм пишете листи. Чи не могли б ви переслати їм через «фельдпост» листа до моєї матері і попрохати їх цього листа вислати до Праги. Бо звідси не можна до Праги писати».

— «Добре. Але ваш лист мусить бути написаний по-німецьки. Принесіть його завтра вранці до нашої поліції на вулиці Х».

Я дуже тішилась, що хоч у такий спосіб подам до дому вістку про себе й Олега. Лист був написаний дуже обережно. І був дуже короткий. Нікого не називала там по імени. Лише писала, що Олег і я здорові і все в порядку. Вранці я віднесла його на вказану адресу. Ввійшла до кімнати і, трохи вражена зупинилась. Посередині великого стола

стояв торт а навколо нього сиділи три молоді німці, серед них і той, з ким я вчора говорила. Торт виглядав, як хінська пагода і зробив на мене величезне враження. Дуже він підходив до всього оточання. Німці запросили мене сідати і випити з ними кави. Коли я полагодила справу з листом, то запитала їх, звідки вони взяли такий чудовий торт?

— Ми замовили його в місцевого кухаря. Дали йому матеріял, а він і приготовив нам те, що ви бачите.

— Еге, — подумала я — то місцеві люди ще не відучилися смачно пекти й варити.

Гострий ніж безжалісно врізався в пишне тіло торта. Німці ділилися враженнями про Україну і дещо в їх словах мене неприємно зразило. Оця їх абсолютна певність у перемозі. Певно, такий генерал Браухіч може і мав сумніви в перемозі Райху, може мали такі сумніви і інші з високопоставлених осіб, але пересічні німецькі вояки в той час, у вересні 1941, сліпо вірили в перемогу. Фірер так обіцяв і так мусить бути. «Дуже вже задаються», подумала я. І на вазі: захід і слов'янство, коли, залежно від обставин переважав то той то інший голос, тепер перемогло почуття слов'янки. Ах, ця вага вічно хиталась. Перед обличчям большевиків у мені прокидалась жінка, вихована в західній Європі. Перед гордою зверхністю ґерманців прокидалась расова гордість слов'янки. Та німці, здається, не хотіли мане образити. Я приїхала з Німеччини, була вихована на заході і в їх очах була західньою жінкою. Практика сильно розходилась з расовою теорією. І, мабуть, вони не чекали, що мене може подражнювати їх зверхній тон, коли говорили про цю землю і її «фольк». Це були типові німці з «їх виключним націоналізмом, разом з високою думкою про себе» (Герцен. Статті з «Колокола»). Німці говорили так самозпавнено про близьку перемогу над цим «фольк», що я вже не витримала:

— А Наполеон! Він жеж пройшов ще далі на схід. А чим це кінчилось? — вибухла я.

— Так! аж закинув голову найбільш завзятий з німчиків. — «Дивіться, яка вона», показав він на мене товаришам. — Слухайте, це була інша доба. Тоді не було тих можливостей, як зараз. Армію Наполеона погубив голод, відірваність від свого центру. А тепер завдяки літакам ми маємо постійно змогу підвозити все потрібне на наші передові лінії». І на цю тему він говорив ще багато. Кінчив тим, що Україна мусить бути щаслива, що керувати нею буде не дика Москва, а культурний Берлін.

«Ви не згодні з цим?» запитав він мене, мабуть помітивши скептичний вираз мого обличча.

— Україною ніхто не мусить керувати.

— То вона мусіла б бути самостійна.

— Так.

— Так?

Я цілком не усвідомлювала собі, на яку небезпеку себе наражала. Не була це аж надто велика наївність. Бо розстрілів тоді в східній Україні ще не було. Крім того я бачила тих німців у ролі окупантів у Франції і тоді, як я була там, щось не чула про масові розстріли населення. В Польщі, правда, ділялись речі неймовірні, але я там була надто короткий час.

— «Україна мусить бути самостійна». За ці самі слова через три місяці Ґестапо мена розстріляло б.

Коли я відходила, німці щедро дали мені на дорогу половину торта. І я урочисто принесла його здивованим дівчатам.

Тієї ночі я все згадувала мою розмову з німцями. Вони мали підставу бути самовпевненими. Досі фюрер сповнив все, що обіцяв. Переможно пройшли майже через всю Європу його тяжкі дивізії, і держави, падали перед ним як доми з карт, німецькі танкові дивізії були сильніші від советських, які перед тим вели невдалу війну з малою Фінляндією. Але було щось спільне тепер з добою Наполеона. Наполеон запевняв, що він починав війну тоді лише, як на нього нападали. Це була неправда. І так само неправду говорив Гітлер. Недаремно ще 11 серпня 1939 р. граф Чіяно записав в своому «Щоденнику»: «Я певний, що якби німцям дати більше, як вони прохають, вони все одно почнуть війну, тому що вони «одержимі» демоном розрухи». Наполеон переоцінив свої сили. В Смоленську генерал Даву почув від Наполеона такі слова: «Польща завойована. В два місяці ми пожали такі плоди, яких могли б чекати два роки». Чи не буде того самого з Гітлером? Чи не переціню є і він свої сили?

Я запитала їх ще про жидів. Чому в західніх країнах Європи, як Бельгія, Франція, лише обмежують їх права і чіпляють їм з лівого боку на груди відзнаки,в Польщі вже переслідують їх суворіш, садять з Ґетто. (Я не знала ще тоді про газові комори чи крематорії, де вони спалювались на попіл і про те, як топили людське сало на мило та пересівали ситом попіл, щоб перебрати з зубів золото). Чому це так, — що далі на схід, то гірше?

— «Бо тутешні жиди — комуністи», відповів він. «Вони далеко більші шкідники, ніж тамті».

Німці запропонували мені піти з ними ввечері до кіно.

— «Але ж тільки військові можуть ходити по вулиці після 8 години ввечері. Мене заарештують, як тільки вийду з хати», відповіла я.

— «Коли ви підете з нами, вас ніхто не зачепить», сказали вони.

— «Мені незручно пізно повертатись до хати. Я живу в чужих людей», викрутилась я від небажаних запросин.

IV

«Гукни ж, гукни, Україно,
Нещасная вдово!
Може діти на твій голос
Обізвуться знову!»

(Ст. Руданський)

Вечорами, сидячи в моїх панночок, якось я запитала їх:

— «Як вам жилось за большевиків?»

— А добре. Харашо жилось».

— «А батьки ваші згадували минуле?»

— «Згадували».

— «А що казали?»

— «Що за Леніна жилось краще, а за царя жилось ще краще».

Вечорами з того ж дому приходив 15-літній хлопець, колишній безпритульний. Він з цікавістю розпитуваз про західню Європу і видно все заграничне йому імпонувало. Оповідав мені про тяжке життя в домі для безпритульних: як у них на ліжка слали простирала лише перед тим, як мала приїхати контроля і як відразу ж по її від'їзді, знимали її; як вихованці дому базпритульних мусіли красти, бо їм постійно дошкуляв голод. Хлопець був негарний, хоровитого зигляду, але його очі були вдумливі, а деякі питання на його вік дуже мудрі. «Бідна дитина», думала я! «Німці символізують для нього тепер західню Європу з усією її культурою. Якби він не розчарувався? Якби ці німці не показали себе з такого боку, що миттю розлетяться всі його ілюзії. І якби ці розвіяні ілюзії не повернули його симпатії в бік до большезиків. Це ж дитина ще? І йому тут учили його в домі для безпритульних? Дивно, що він ще такий? Це був би наш хлопець, наша дитина. Український громадянин».

«В чаду століть згубили ми-о-тей!
Згубили ми несказано без ліку.»

(І. Багряний)

А я певна була, що німці викличуть незадоволення на Україні, бо пам'ятала оповідання батьків, як німці в 1918 році зивозили з Україну в вагонах навіть... землю, наш чорнозем. І український нарід оспівав тоді ці події:

«Україно моя, хліборобная,
Німцям хліб віддала —
Сама голодная...»

А хлопець, колишній безпритульний, все ходив до мене і жадібно слухав моїх оповідань «про Європу». Між іншим він вибачився, що не говорить по-український — не вміє. Там, де він жив, ніхто так не говорив. Ала він українець. Цікаво, значить знайшов потрібним вибачитись. І дивлячись на цього хлопця я думала про те, скільки скритих духовних сил і творчих можливостей ховає в собі сучасна Україна. Мені розказували, що німці запитали українського селянина як йому подобається німецька армія? Він подумав і відповів: «Я ще не бачив їх коней».

Мене болів зуб і мені дали адресу лікаря. Та виявилось, що це лікарка. Вона порадила мені вдома що години класти на той бік, де хворим зуб, теплий компрес. Треба було що години гріти воду на спиртовці а спирту в мене не було.

— «Боюсь, що я не дістану спирту, бо я вже пробувала, та ніде нема. Всі крамниці порожні, а я тут проїздом».

— «То я вам дам. Я маю ще пляшку і дам вам полозину», сказала вона просто. І вона не тільки дала мені дорогоцінний спирт, але і грошей за нього не схопіла брати. Ця жінка мене приголомшила. Та ж вона мене бачила перший раз і віддає те, що в місті неможна зараз дістати бо знає, що це мені потрібно. І я пригадала, як мені напередодні оповідали про житомирського шевця. Був собі в Житомирі бідний швець. прийшли до нього приїзжі віддати поправити черевики. Розглядав він ці черевики і каже: — «Заграничная работа». Поправив ці черевики але з приїзжих грошей на взяв. А було це в ті перші дні, як наші «западнікі» тільки приїхали і в місті ще догоряли пожежі. Бо большезики, відходячи підпалили склади і деякі будинки. Наша земля. Наша добра земля. За 21 рік страшного большевицького панування, тисячі і тисячі кращих українських людей було знищено, багато слабших морально заломилось, але в масі своїй нарід зберіг ще свою душу. І серед цих невідрадних картин по большевицькім відступі, я вже побачила цю душу нашого народу, до якого ми повернулись з зигнання.

Крім центральних вулиць і головної площі, інші вулиці з їх низькими будинками, виглядали, як селянські, губилися в зелені і сповзали до річки Тетерева.

«Тече ріка в далеку голубінь,
І їй однаково — чи сонце, чи хмарінь,
Чи свій, чи ворог, зустріч чи розлука».

(«Каравели» Ю. Клен).

Після одноманітної дороги-шоссе з рівними полями назколо і на обрію смугою лісів, краєвиди Тетерова біля Житомиру, здавалися дуже мальовничими. І відразу приходили в голову порівняння. Згадалась Чехословаччина (прекрасна Богемія!), з її різноманітною природою — пишними темнозеленими лісами, гострими скелями, глибокими урвищами і тихими гаями, так, як співається в чеському гимні.

Згадалась Франція — ці солідні кам'яні вілли, кожна, як малий замок, з зеленню вже злегка прив'ялою в середині літа, але дбайливо плеканою, з тим надихом піздня на всьому. З тим духом старовини, коли відчуваються сліди ніг римських легіонів. Від усього віє старовиною і... старістю.

Тут на берегах Тетерева була інша краса. Теж

щось первісне було в ній, але віяло іншим світом. З одного боку були горби, вкриті вже трохи пожовклою зеленню. З другого боку вода плила вільно, холодними хвилями змивала береги і врізувалась довгими язиками в пісок. Яка краса мені ближча? Чи ця — земля моїх предків, чи та, де я виросла?

«Десь у травах рідних піль
Моя доля тихо спала».
(«Каравели») Ю. Клена).

Старалась уявити собі, як виглядав цей пляж за большевицьких часів? Невідрадна малювалась мені картина. Хто ж тут переважно бував? Ота большевицька сметанка, в першу чергу жидівки з жиденятами. І я була рада, що тепер тут крім мене й Олега нікого нема, лише оця річка і її береги. І ближчі ставали давні часи, такою старовиною віяло від цього порожнього берега: «Скільки племен чужоязичних розплилося, потунуло в южной Русі, і ще з древности зіллялося з Руссю! Грізні племена одріз, печенігів, половців, ятвягів, все та потонуло в Русі і сліду нема! Рід варягів борзо пересловянився, ледве кілька слів лишив у заседенім ним горожанським устрою. Ледве не ціла Литва приняла язик і віру від Русинів. Татарза спала, як тая повінь і перемчала і знидiла, а руська народність знов зазеленіла мов трава»... (Яків Головацький).

1593 рік. До юної Гальшки Острозької залицяється український магнат, князь Дмитро Сангушко, герой оборони Житомиру від татар, що хмарою облягають це місто. Та це давнє минуле. А ось події ближчі. Після третього поділу Польщі в 1703 році Волинь увійшла у склад російської імперії. І частину урядів приміщено з Житомирі. Господарським центром Волині було Рівне, а Житомир був шкільним осередком, де були Духовна Семінарія, хлоп'ячі й жіночі гімназії, школи землемірна, комерційна, фельдшерська й ін. Це було спокійне місто урядовців і спенсіонованих військових. Але і тут вже в 70-ті роки XIX ст., а далі ще більше пробивалися часом паростки українського життя. В 1879 році тут виходила газета «Волинь», де були відомості передусім про тодішнє життя з Україні. Тот було «Товариство дослідників Волині», часом гостював український театр. Будила українську свідомість і скромна праця українських «Просвіт». Далі прийшли тяжкі роки большевизму, а тепер, у серпні-вересні 1941 року, тут була основна база ОУН на шляхах до Київа:

«Йдуть події твердою ходою,
Множаться листки нових історій».
(С. Кушніренко).

Якось Олег Кандиба сказав, що було б добре, нам усім, що перші сюди приїхали, разом сфотографуватись. Але потім він передумав. Це було б небезпечно. Бо якби когось з нас німці заарештували і знайшли в нього цю фотографію, по ній вони могли б скоріше виловити нас усіх.

Через місто гнали жидів... Ще до мого приїзду відбувся жорстокий морд — бо інакше це назвати не можна — жидів. Але деякі поховались. Тепер їх виловлювали і вели на знищення.

Мені оповідали, як перед Житомиром, коли їхати до нього з боку Рівного, недалеко від проїзжої дороги, відбувалися ці страти. Наперед вели дітей, тримаючи їх ззаду за комір і в спину їм стріляли з револьвера. Дорослі мусіли лягати обличчям до землі, один в один бік, другий в протилежний, а потім один на одного. Німецькі есеси обходили їх з двох сторін і стріляли. Це йшло скоро. Тяжко повірити, що таке могло бути. Але таке було. І організував це цивілізований нарід. Принаймні таким рахували його досі в цілому світі. І сталося це не в часі революції, як це було в тому ж Житомирі (в малих певно розмірах, порівнюючи з сучасним!) в 1917 році, як вибух народнього гніву, а провадилось законно, з наказу німецької влади. Та німці не розуміли цієї різниці. Бо деякі з них, ніби виправдуючи накази уряду, говорили:

— «Це не те, що ваші дикі погроми. Ми це робимо систематично, пляномірно, по наказу начальства».

«Тим гірше для вас», думала я. «Бо там це був вибух нижчих інстинктів народа, з якими боролись уряди, за які суворо карали». І я згадала, як Генеральний Секретаріят Центральної Ради дозволив на організацію Еврейської Народньої Ради для охорони жидівських справ, яку у III Універсалі говорилось, що український нарід, осягнувши свободу **буде твердо охороняти свободу національного розвитку всіх народів, що живуть в Україні.** Як Український Уряд карав винних за не такі вже часті жидівські погроми в Україні. І який це було час! Коли ледве починала сформовуватись українська держава, вся оточена ворогами. Це були 1917-1918 роки, а тепер був рік 1941!

Пан Г. оповідав мені такий випадок. Біля української поліції він побачив натовп, серед якого було багато дітей. З натовпу чулися голоси. Прохали видати їм харчі, та новоприбулий, від якого це залежало, їм зідмовляв.

— Чому? запитав пан Г.

— «Бо все одно їх завтра-позавтра заб'ють. Це жиди».

Г. це обурило.

— «Це не наша справа, чи німці їх заб'ють, чи ні. Але ми мусимо їм дати харчі, як даємо іншому населенню».

Той подумав і погодився. Харчі були видані.

Жиди, рештки яких тепер виловили, йшли юрбою, мовчки, і нерухомими якимись очима дивились наперед. Вони знали, що їх ведуть на смерть. Чи вони ще мали якусь надію? Їх підганяли багнетами німецькі есеси. А з боків цієї похоронної про-

цесії підбігали, як чортенята, обідрані вуличні хлопчики. Ніби сторінки історії перевернулись на кілька століть назад — з середньовіччя, з його дом. І володіла лише думка; як дістатись до Києва? ґеттом і паленням чародійниць. Люди, що проходили по вулицях, мовчки дивились на цю сцену, повну апокаліптичного жаху. Чулись тільки тверді кроки німецьких воїнів і якийсь мішаний тупіт ніг нещасних жертв.

— «Сьогодні німці вбивають жидів, завтра те саме робитимуть з нами, — сказав Олег Кандиба — не мав щодо німців ніяких ілюзій.

По місті кружляли чутки, що німці взяли Київ. А потім знову говорили, що взяли Ленінград. Я казала тоді:

— «От не думала, що німці візьмуть Ленінград раніше від Києва». Та потім виявлялось, що це лише чутки, і ми заспокоювались, але не на довго. Ще як я була в Німеччині, німецькі бюлетені описували свої перемоги в СССР захопленими висловами. Виглядало так, що перемога над большевиками майже досягнена, що Червона Армія розбита, що Англія доживає свої останні дні. Але далеко не всі з нас вірили цим бюлетеням. Ще невідомо, чим кінчиться війна. Але що тепер німці Київ візьмуть, у це ми вірили. І напружено чекали...

На четвертий день після мого приїзду до Житомиру знов уперто заговорили про те, що німецька армія взяла Київ. І чутка ця підтвердилась. Київ був у німецьких руках.

Тяжко передати словами те почуття радости, захоплення, тривоги і хвилювання, що охопило нас всіх. Київ! Чи не чудо? І життя здавалось чудом. І володіла лише одна думка: як дістатись до Києва? Потяги «лиш для війська», авта свого ми не мали. І все таки Олег Кандиба ще того ж дня від'їхав. Причепився до якогось авта. Це мене ще більше схвилювало. Виїхали в якийсь спосіб Гайвас і Коник. Казали, що Рогач уже там. Я кинулась прохати дозволу на в'їзд до Києва до німецької комендатури. Та черга до команданта була така, що загородила не тільки всі сходи, але й половину вулиці. Та я обминула чергу і рішуче пішла до вхідних дверей. Тут сталось те, чого я очікувала. Вартовий затримав мене «Стій!». З невинним виглядом я показала йому «авсвайс». Мала їх 2, видані в Берліні в українських установах. На однім стояло, що я «доктор філософії» — цей, як виявилось з попередньої практики, в такій подорожі був ні до чого, — а на другім стояло, що я «перекладчиця». Сталося те, на що я рахувала. Вартовий вояк прочитав слово «перекладчиця», побачив печатку «Берлін» і вже не вдивлявся, яка установа видала мені цей «авсвайс». Певно подумав, що я перекладчиця при німецькій армії і відразу пропустив мене. Через дві хвилини я стояла перед військовим начальником і прохала його дати мені перепустку до Києва. Казала, що їду з Німеччини і хочу розшукати в Києві мою рідню.

— «На жаль я не можу видати вам перепустку до Києва, бо не маю права», сказав він дуже чемно і ніби з жалем. «Ми посилаємо туди лише військових і то далеко не всіх. Ми маємо відомості, що дорога до Києва підмінована. Шкода мені, але покищо я не маю права дати вам перепустку».

— «Але я не можу чекати! Я мушу зараз дістатися до Києва! Там мої рідні. Я турбуюся про долю моїх близьких!»

Він подумав і дуже м'яко сказав мені: — «Прийдіть через три дні!»

Це було найбільше, що можна було від нього здобути.

Невесела повернулась я до моїх товаришів.

— «Що? Як?» питали вони.

— «Сказав, щоб я прийшла через три дні!»

Всі були якісь дивні. Я відразу це помітила. Ніби від мене таїли щось. Щось тут є, але що саме? Пробувала розпитувати — на говорять. Але я таки допиталася правди. Ось що! Через пів години до Києва виїздить авто з двома українськими поліцаями і до нього приєднуються кілька інших, які з поліцією не мають нічого спільного. Ідеться тільки про те, щоб дістатися до Києва. Ну, чекайте ж! І я поїду з вами! Але мене мовляють не робити цього, бо все невідоме. Радять почекати ще хоч кілька днів у Житомирі і тоді хтось з них за мною приїде. Особливо хвилювався Олег. Але мені здавалось, що вони це все роблять тому, щоб виконати обов'язок передо мною — жінкою. Що вони самі здивуються, як лишусь. Ні, я мушу їхати, а як вони мене не візьмуть, поїду чи піду ці сто кілометрів сама. І буде ще гірше. Щось ніби жене нас всіх вперед.

«Ти звеш мене й на голос любий твій
З гарячою любов'ю я полину».
(«Україні» В. Самійленко).

Я рішуче сідаю поруч з шофером і аж тоді заспокоююсь. З того дня, як 22 червня Гітлер оголосив німецькому народові, що вирішив «ще один раз доручити своїм жовнірам долю німецького народу», з того дня я і тисячі таких, як я, втратили спокій.

Ми від'їхали до Києва того ж самого дня вантажним автом. Крім двох поліцаїв, всі ми їхали без усяких перепусток, на власний риск. Двоє з нас були місцеві люди — шофер і Іван Дубина, з яким я познайомилась в той навіки пам'ятний день. Це було 22-го вересня 1941го року. Усього нас вирушило цим автом 11 людей, з них я одна — жінка. Всі думки скеровані на одне — на Київ.

З життя в ОДВУ

Лігайон, Па.

В п'ятницю 6 вересня ц. р. представники Центральної Управи — Володимир Різник і Омелян Сухозарський та представники Комісії Купна Оселі — Теофіль Бак-Бойчук і Теодор Федусь — підписали контракт купна 337 акрової оселі, що положена між Лігайтоном і Джім Торпом у Пенсильвенійських горах. Закуплена фарма надається для дитячого табору, для організаційних потреб (музей визвольної боротьби, архів, бібліотека і т. д.), для розваго-відпочинкових цілей та для заложення літньої української колонії. Офіційна назва оселі: Українська Оселя Імені О. Ольжича. Охристив її так полковник Андрій Мельник у час відвідин цієї оселі і посадження пам'яткового дуба на ній у неділю 7 липня 1957 року.

В неділю 15 вересня ц. р. відбулося перше засідання Центральної Управи на своїй власній оселі. Воно майже в цілому було присвячене плянуванні розбудови оселі. Винесено цілий ряд напрямних постанов, що ними буде кермуватися дирекція оселі. На тому ж засіданні від Центральної Управи вибрано до дирекції В. Різника, Т. Бак-Бойчука й О. Суховерського. До неї мають ще ввійти по два представники УЗХ, МУН і Зарева та представники власників парцель.

Тої ж неділі на тій же оселі відбулася зустріч членства ОДВУ, УЗХ, МУН і Зарева з Філядельфії, Аллентавну, Нью-Йорку, Ньюарку й інших. Присутні оглядали приміщання, вислухували плянів розбудови і давали свої поради.

Нью-Йорк, Н. Й.

Ще літом проф. С. Стецик, голова 10 Відділу ОДВУ, скликав кілька засідань управи, щоб підготовитися як слід розпочати осінній сезон. На одному з таких засідань призадумувалося над способом пожвавлення праці всіх наших Братніх Організацій у Нью-Йорку і над способами здобуття фондів на біжучі організаційні потреби. Тут виринула думка скликати спільне засідання представників усіх Братніх Організацій, щоб спільно обдумати плян праці й спільно його реалізувати.

В п'ятницю 20 вересня в домівці ОДВУ Відділ МУН ч. 4 відбув свої звичайні загальні річні збори, що пройшли поважно і зразково. По вислуханні звітів уступаючої управи і по переведеній дискусії обрано нову управу, яку очолив знову Олег Різник. На зборах МУН був представник академічної молоді «Зарево» Володимир Бакум, що обіцяв опікуватися молоддю і допильнозувати належного виконування культурно-освітньої програми. Він же зреферував і заохотив МУН до участи в фестівалю молоді, що відбудеться при кінці жовтня в Нью-Йорку. В суботу 21 вересня ц. р. секретар Головної Управи МУН, Анатоль Домарадський, і представник Відділу МУН ч. 4 Володимир Гошко й Олена Фесак, взяли участь у прощальній вечірці в Народньому Домі для основоположника Пласту проф. Тисовського, що по відвідинах пластових станиць у ЗДА і Канаді вертався назад до Європи.

В суботу 21-го вересня ц. р. в домівці ОДВУ започатковано офіційно осінній сезон праці стрічею членства всіх Братніх Організацій міста Нью-Йорку. При тій нагоді відзначено річницю активної дяльности Відділу МУН ч. 4.

Філядельфія, Па.

Праця Відділу ОДВУ, УЗХ і МУН у Філядельфії спрямована майже з цілому на здобуття фондів для закуплення оселі, а тепер на її розбудову. Найбільше число членів закупило парцелі якраз з Філядельфії. Тут дуже активний місцевий Комітет Купна Оселі, що його очолює довголітній член ОДВУ, Теодор Федусь. Член Центральної Управи з Філядельфії, Петро Ґенґало, зробив усім милу несподіванку, коли приїхав на українську оселю в дні 11 вересня ц. р. на зустріч членства й на засідання ЦУ. Всі були вдоволені покращанням стану його здоров'я, бо він перебуває в санаторії чекаючи на операцію. Всі члени наших Братніх Організацій бажають йому повного і скорого виздоровлення.

Аллентавн, Па.

Члени Відділу ОДВУ ч. 23 може найбільше часу і грошей стратили на знайдення відповідної оселі для Організації. Ціле літо виїжджали вони кожної неділі, а також суботами й іншими днями, до різних агенцій і оглядали проспакти. Члени того ж Відділу були між першими, що зложили кілька тисяч долярів на задаткування оселі в Лігайоні.

Два члени Відділу ч. 23 стали господарями української оселі, а саме Василь Ґелетканич і Павло Зидик.

Членкам УЗХ у Аллентавні, а в першу чергу Ользі Ґелетканич, належиться правдиве признання за допильнування харчевої сторінки в часі стрічі членства на оселі в дні 15-го вересня ц. р. Від досвіту до пізньої ночі працювали вони в кухні і при столах, приготували щедру і смачну перекуску, дуже гарно й естетично все розклали і справно подавали. Це дуже причинилося до симпатичного настрою й атмосфери, в якій пройшла ціла зустріч.

Ньюарк, Н. Дж.

В понеділок 19 серпня ц. р. відбулися сходини Відділу ОДВУ ч. 70, куди загостили представники ЦУ В. Різник і Т. Бак-Бойчук та представниця ГУ УЗХ П. Різник. Ціль сходин — поінформувати членство Відділу про плянований закуп оселі. Як вислід створено Комітет Купна Оселі, що його очолив Мирон Стебельський. Управа Відділу і Комітет обіцяли відвідати всіх членів з заохотою, щоб вони причинилися до купна оселі.

Рочестер, Н. Й.

Відділ ОДВУ ч. 20 приготовляється до святкування свого 25-річчя на 27-го жовтня ц. р. На тому святкуванні піонери Відділу будуть нагороджені спеціяльними відзнаками. Буде також посвячений організаційний прапор.

Відділ УЗХ ч. 18 влаштував успішний дитячий фестин у місяці серпні на фармі Р. Шереліса і як попередніх років дохід з того фестину призначено на дитячий український садочок у Німеччині. Того року переслано на ту ціль до Головної Управи 75 дол.

Варто згадати, що Управа Відділу ОДВУ ч. 20, яку очолює Степан Кричук, сама рішила перебрати відповідальність за всю заборгованість членів за «Самостійну Україну» і за тижневик у Парижі «Українське Слово» та що за слозами йдуть діла, бо малощо не кожного тижня секретар Відділу, Василь Пакош, пересилає зібрані задовження за обидва ті органи до ЦУ ОДВУ. Інші Відділи повинні йти слідами Рочестеру.

Сиракюзи, Н. Й.

Відділ УЗХ ч. 52 влітку не проявляв більшої діяльности. Але варто згадати, що той Відділ спільно з відділом Конґресового Комітету брав участь у Нью-Йоркській Стейтовій Виставці, де українці мали свій власний кіоск, який був дуже популярним, бо показувано там писання писанок і вишивання. Ґубернатор Стейту Геримен зо своєю дружиною відвідали цей кіоск, приглядалися писанні й вишиванні і навіть сфотографувалися в ньому. Секретарка Відділу УЗХ Тетяна Заліська вручила їм писанку й українську ляльку.

Амстердам, Н. Й.

Секретар Відділу ОДВУ ч. 3 М. Бабяк надіслав до ЦУ 75.50 дол., з того 17.50 з розпродажі націоналістичних видань, 35 дол. на Визвольний Фонд та інші приходи. Хочемо при тій нагоді підкреслити важність поширювання націоналістичних видань між членством і ширшою громадськістю. Кожний Відділ повинен собі вважати честю продати якнайбільше таких видань, а крім того припильновувати точного вплачування передплат на орган ОДВУ «Самостійну Україну», на тижневик у Парижі «Українське Слово» і на інші наші націоналістичні органи й пресу.

Дітройт, Міш.

Заступник Голови Центральної Управи Іван Білоус переслав свою передплату за «Українське Слово» в Парижі і зголосився помогти стягати заборгування для того тижневика та придбати більше нових передплатників. Представниця «Українського Слова» на ЗДА, Павлина Різник, сердечно вдячна п. І. Білоусові за його добровільну охоту допомогти її в праці і тим самим допомогти фінансово «Українському Слову» в Парижі. Примір гідний до наслідування і варто, щоб у кожній нашій громаді знайшлася бодай одна людина, що хотіла б перебрати на себе ту важливу ділянку праці, правда невдячну, але як же корисну й помічну для нашої націоналістичної преси.

(Подав В. Р.)

• • • • • • • • • • • • • • • • • •

Мандрівка по журналах

«Тайм», 26 серпня 1957. Ми звикли дивитися на жидів, як на національно-релігійний моноліт. В дійсності воно далеко не так. Щоправда, в відношенні до зовнішнього світа жиди здебільшого виступають одностайно, зокрема в хвилинах національної небезпеки, але між собою зводять вони запеклі бої за впливи. Ривалізація між сіоністичною організацією «Американська Сіоністична Рада» — 750.000 членів — і «Американською Радою Юдаїзму» — 20.000 членів — що хоче в жидах бачити тільки американських громадян мойсеєвого віровизнання, менш-більш відома. Натомість менше знаємо про щілки, що зарисувалися серед самих сіоністів. Прем'єр Ізраїля, Бен Ґуріон, заатакував нещодавно провідника сіоністів поза межами Ізраїля, Нагума Гольдмана з ЗДА. Перший уважає, що є різниця між жидом і сіоністом: жид може жити скрізь у світі, сіоніст повинен еміґрувати до Ізраїля; другий заявляється прихильником повільної еміґрації і домагається навіть, щоб до уряду Ізраїля допущено постійного обсерватора від Світової Сіоністичної Організації. Бен Ґуріон публічно заявив перед кількадесяти жидівськими письменниками й інтелектуалами з цілого світу, що коли хто вважає, що можна жити в Америці, говорити по-англійськи, виховувати своїх дітей у американській культурі і називати себе сіоністом — то він з таким сіонізмом не хоче мати нічого спільного.

Причина цілої контроверсії в тому, що американські жиди-фахівці не хочуть переселюватися до Палестини, щоб там віддати своє знання на вишкіл еміґраційних мас з арабських країн, вони воліють давати доляри і щоб їх залишити в спокою. Ізраїль — Ізраїлем, але Америка з її долярами таки не погана річ і не так то вже охота її проміняти за оточену арабськими фанатиками кам'янисту пустиню.

«Рідерс Дайджест», вересень 1957. Євген Лайонс, старший редактор місячника, автор книжок «Сталін, цар Росії», «Червона декада», «Наші таємні союзники: народи Росії» та інших, перший заграничний журналіст, що добився інтервю зо Сталіном, написав передову

статтю п. н. «Хрущов: убивник у Кремлі». Переповідаючи партійну кар'єру Хрущова автор перестерігає перед його маскою «усміхненого Сталіна», бо за цією добродушною позою Хрущова, обрахованою на закордон, криється жорстокий тиран і кривавий соратник Сталіна, спільник усіх його злочинів, що тільки тому зацілів з усіх чисток, бо помагав Сталінові ставити піраміди трупів. Все те ілюстроване фактами, датами і цифрами, з чого найбільше на увагу для нас заслуговує відношення Хрущова до України, яка послужила йому відбивною дошкою в скокові до головокружної кар'єри. Про Україну автор — до речі, жид, — говорить, що «навіть по трьох століттях її сорокмільйоновий нарід не погодився з другорядним місцем у російській імперії. Правити Україною з Петербурга чи з Москви — завжди була проблема». Отож на ту Україну пущено Хрущова, якого Москва інколи представляє українцем, хоч насправді він ним не був і не є, бо народився вправді недалеко України, але в чисто московському селі Калинівці на Курщині. В Києві заслужив собі Хрущов назву «різника України». При помочі настановленого ним шефа НКВД Івана Сєрова, Хрущов затопив Україну в морі крови. Не тільки нищив опозицію і партійні кола (з 102 членів ЦК КП(б)У тільки два врятувалися перед арештом), але масово масакрував навіть простий нарід: це з його часів походять вінницькі могили, де в 1943 знайдено 10.000 трупів помордованих українців.

Тепер починається підбудова хрущівської диктатури на сталінський лад: пишуться біографії, перередаговуються підручники, Хрущов, що за часів Леніна був звичайним робітником десь у глухій провінції, підноситься до становища тісного співпрацівника Леніна, представляється організатором Червоної Армії, рятівником СССР перед гітлерівською навалою і т. п. — все за старим сталінськими сталінськими зразками.

В своїй статті автор кілька разів покликується на думки українських еміґрантів.

До чого дійде Хрущов — покищо годі сказати. Але яким би він не виглядав для Заходу в телевізії чи в пропаґанді, народи СССР завжди будуть його знати, як різника України і ката Мадярщини.

«Амерікен Меркюри», вересень 1957. В ніч проти 23 серпня 1939 року Йоахім Ріббентроп і Вячеслав Молотов підписали пакт неаґресії, з таємною клявзулею, що дала можність Гітлерові поділитися зо Сталіном Східньою Європою.

Цей пакт викликав другу світову війну. Одного з його авторів, Ріббентропа, суджено в Нюрнберґу і повішено, як воєнного злочинця. А його партнер, Вячеслав Молотов, досі ходить живий і вільний. Як пояснити справедливість, що за саму справу одного вішає, а другого величає спасителем?

«Визвольний Шлях» ч. VII, липень 1957. В статті «Роля НТС-у у большевицькому шпигунстві» підписаний Р. Н. автор розкриває до дна провокативну ролю «Національно-Трудового Союзу», як большевицької аґентури, послуговуючися головно джерельними матеріялами інших московських організацій на еміґрації. Перший голова НТС, проф. Георґієвський, пов'язав свою організацію до війни з польською і німецькою розвідками, а потім перейшов до большевиків. Одні кажуть, що він залишився в Югославії і там діждався приходу Червоної Армії, а другі мали його бачити ще в 1941 році, як з валізкою в руках увійшов до большевицького посольства перед приходом німців. Розвідочною роботою на користь большевиків серед московської еміґрації керував Ніколай Ксюнін, якого в 1937 році арештували в Югославії, як большевицького шпига. Шпигунську ролю НТС у часі війни стверджено в жовтні 1954 року в Німеччині на процесі проти «Дойче Ілюстрірте» зізнаннями сотника Завадського. Деякі московські еміґраційні угрупування телеграфічно протестували в 1952 році проти участи НТС у «Конґресі Вільних Народів» у Дюссельдорфі.

Помимо всіх тих темних махінацій НТС сьогодні серед московської еміґрації найактивніша група, що спирається головно на совєтських перебіжчиках і умудряється діставати з різних джерел фонди на свою роботу, що йде на добро тільки большевикам.

«Вітчизна» ч. 5, травень 1957. Михайло Гуменюк вітає Ірину Вільде (Дарію Макогон-Полотнюк-Дроб'язко) в 50-річчя з дня її народження біографічно-літературною довідкою «В розквіті сил». Ірина Вільде сьогодні — передова українська письменниця. Літературну працю зачала ще до війни і цікаво, що совєтська критика її не поминає, навпаки, похваляє, помимо того, що «домінуючими темами її творів є проблеми сім'ї і кохання». Не змінилося це і в «радянському періоді» творчости письменниці, тільки що замість персонажів «буржуазної суспільности» героями творів Ірини Вільде стають колгоспники, робітники і трудова інтеліґенція.

Знаємо, що Ірина Вільде письменниця, та ще й непогана. Автор додає до того, що «широкі кола читачів знають її, як пристрасного публіциста, який доклав немало сил до перетворень, що сталися в західних областях УРСР в умовах радянської влади». Думаємо, що в історію української культури Ірина Вільде перейде таки, як письменниця, а все публіцистичне сміття, як конечна дань режімові, забудеться, що і для письменниці вийде на користь.

«Вітчизна» ч. 7, липень 1957. В кожному числі цього журналу йде рубрика «Нариси наших днів» з репортажами з різних ділянок совєтського життя. В нарисі Василя Большака «Почалося з пісні» відбиваються клопоти большевиків, як примусити молодь до праці в колгоспах. Для тої цілі затримують у селі випускників десятирічок, замість відправляти їх на дальшу науку:

..*«закінчили юнаки й дівчата десятирічку. Хто з них пішов у бригаду — полоти картоплю, льон вибирати, сони гребти...»*

А вчителька десятирічки інформує кореспондента:

«тепер ми з дівчатами вивчаємо досвід роботи кращих льонарів, майстрів вирощування кукурудзи...!.

Партійна організація переводить аґітаційні вечері під кличем: «З середньої школи — в колгосп», щоб виховувати в молодняку «любов до землі, до всеплодющої матері, до артільної праці».

А хто хоче далі вчитися, тому рекомендується — заочне навчання. Заганяють туди й шкільну молодь:

.*«Прийде літо, і наших школярів побачите і в полі з вилами в руках, і біля силосорізки (кукурудзиння підвозять) — допомагають своїм матерям — свинаркам і дояркам»*.

Встановлено теж обов'язкову практику учнів у колгоспі. На вакаціях учень в середньому має виробити двадцять п'ять трудодні.

Хто хоче йти на технічні студії — теж мусить перед тим відбути якийсь час у колгоспі. Це зрозуміле для агрономів, від яких вимагається аж трилітня *попередня* практика, але навіщо витрачати на неї час електрикам, хемікам чи механікам?

Одним словом — в хліборобській Україні, де був колись голод на землю і надмір робочих рук на селі, тепер нема кому працювати на землі. Колись їхали звідти люди за море або на Зелений Клин з перенаселення, а тепер утікають перед каторжною роботою. І що поможе проповідувати «любов до землі» на словах коли большевики знищили її на ділах?

«Дніпро», ч. 6, червень 1957. Якийсь Іван Немирович друкує вірш «відповідь наклепнику», пояснюючи, що це «відповідь бандерівському «поету» Богдану Кравців, який надрукував у буржуазно-націоналістичній газеті вірш з погрозами на адресу українського народу». В тому вірші Немирович розказує, що творила «бандерівська підступна гадь» комсомольця прибили іржавими цвяхами на хресті а його матір спалили живою в хаті. А кінчається тим, що «брехня, ні лють не порушать його дружби з Москвою». Кравціву ж пророкує, що «бездомною совою подохне десь на купі гною».

Якщо б це пророцтво мало справдитиск — Богдан Кравців довго проживе на цьому світі. Бо не легко знайти в Америці «купу гною», щоб на ній закінчити життя. Щодо того, то СССР давно вже «наздогнав і передогнав» ЗДА — гною, бруду, болота і вошей там «хватіть», не треба й норми перевиконувати і п'ятирічки на те плянувати.

INDEPENDENT UKRAINE
2315 W. Chicago Ave.
Chicago 22, Illinois
Return Postage Guranteed

MR. M. KAWKA
1916 FORESTDALE AVE.
CLEVELAND 9, OHIO

PRINTED MATTER

APR 27 1968